

HOMO SCIENS

Издание на Съюза на учените в България

по проекта RE*CAME, финансиран от Европейската комисия в рамките на подпрограмата "Хора" на 7 Рамкова програма на ЕС "Researchers Night 2008"

Брой

2

ISSN 1312 8884

УВАЖАЕМИ ЧИТАТЕЛЮ,

За трета поредна година Съюзът на учените в България представя в специалното си издание - в „HOMO SCIENS“, портрети на видни български учени. Тази година сме го посветили на Софийския университет „Св. Кл. Охридски“ - нашата Алма матер, създадена преди 120 години благодарение инициативата и усилията на родолюбиви българи. По думите на Димитър Агура - един от първите му ректори, основането на българския университет е плод на пробудената „най-голяма енергия и инициатива в националното ни развитие“ в средата на 80-те години на XIX век и че то „отговаря на нашите нужди, отговаря в същото време на нашите народни интереси, отговаря на нашето стремление към прогрес, на нашето желание да укрепим народната си културна индивидуалност между нашите съседи.“

Личностите, за които ще ви разкажем, са били учени и университетски преподаватели, общественици, хора с висок морал и будна гражданска съвест, родолюбци, с богата обща култура, европейци по дух. Превърнали са науката и преподаването в своя съдба. Създавали са наука и са преподавали знание, за да дадат на „държавата и обществото необходимия прираст от интелектуални сили, способни да организират разните служби и да повисят материалното и духовното равнище на живота.“ (М. Арнаудов)

Днес, когато на дневен ред в обществото е темата за устойчивото развитие, нека не забравяме, че то е функция от знанието и научните постижения, плод от апостолската и всеотдайната дейност на поколения учени и преподаватели - духовните водачи на нацията. За някои от тях - от първостроителите на нашата Алма матер до днешните млади учени, ще научите от страниците на в. „HOMO SCIENS“. И нека не забравяме думите на великия държавник Стефан Стамболов, че „...успехът на учебното дело стои в тясна връзка с напредъка на целия народ...“ и че „колкото даваме възможност на народа да се учи, можем да се надяваме толкова повече, че този народ ще знае по-добре да разбира своите интереси...“

Европейска нощ на учените 2008

София, Пловдив, Стара Загора, Сливен, Варна, Добрич и Русе – 26 септември 2008 г.

С подкрепата и съдействието на Европейската комисия, в рамките на най-голямата програма за финансиране на научни изследвания и технологично развитие, на 26 септември 2008 г. за четвърта поредна година в цяла Европа ще се проведе „Нощ на учените“, посветена на всички, които се занимават професионално с наука, както и на младите хора, за които сега тя е магия, но и бъдеща кариера.

Целта на всички прояви в европейските страни е да предизвикат широк интерес към учените и тяхната роля за икономическото и социалното развитие на обществото, както и за повишаване качеството на живот. Различните събития ще дадат възможност на учените да са близко до децата и техните родители, да говорят в открит диалог с всички хора, които искат да научат повече за тяхната работа, да участват в дискусии и общи забави и да се покажат с техните професионални качества, но и житейски умения и творчески талант.

В България проектът, посветен на Нощта на учените - RE*CAME, е посветен на емоциите, кариерата и мобилността на учените и се реализира от консорциум с участници Агенцията за устойчиво развитие и евроинтеграция (АУРЕ) – Екорегioni (координатор), Софийският университет „Св. Климент Охридски“, Техническият университет – София, Тракийският университет – Стара Загора, Русенският университет „Ангел Кънчев“, Техническият университет – Варна, Асоциацията за европейска интеграция и информация и Клуб „Млади таланти“ и с партньорството на национално и местно ниво със Съюза на учените в България, музеи, общини и много други организации.

На 26 септември 2008 г. са предвидени различни забавни прояви в София, Варна, Стара Загора, Русе, Добрич, Сливен и Пловдив.

Проектът RE*CAME ще даде възможност на българите да контактуват и да се забавляват с учените в петъчната нощ. Фокусиран е върху учени, работещи в сферата на природните науки и в частност - на биологията, химията и околната среда с цел запазване на природните ресурси за бъдещите поколения и създаване на благоприятна среда за устойчиво развитие на нашата страна и на целия континент. Важна цел на проекта е да насърчи диалога между науката и обществеността по отношение на устойчивото екологично развитие и да представи приноса на българските учени в тази насока.

Ключова част от проекта са трите конкурса, организирани за младите хора в България – ученици и студенти, с цел тяхното приобщаване към науката и насърчаване на техните умения и знания:

- изложба „Да превърнем отпадъците в забавна научна игра“;
- фотоконкурс „Учените в действие“;
- конкурс „За устойчиво развитие – решаване на проблемите на деня чрез наука и иновации“.

Заклучителната част на проекта е под формата на забавна вечер с разнообразна програма, включваща редица събития: изложби, награди, забавни демонстрации, прожекция на филми и др.

Информация, снимки, рисунки, произведения на учени и др. ще бъдат публикувани на Интернет страниците на Центъра за технологии на информационното общество - СУ „Св. Кл. Охридски“, и на Клуб „Млади таланти“:

<http://www-it.fmi.uni-sofia.bg/re-came/index.html>

<http://www.cys.bg/2008/recame/>

ПЪРВОСТРОИТЕЛИТЕ НА АЛМА МАТЕР 2

ДАРИТЕЛИТЕ НА АЛМА МАТЕР 4

„ФАМИЛИИТЕ“ В НАУКАТА 6

БЪЛГАРСКИ НАУЧНИ ШКОЛИ 8

ПОРТРЕТИ ОТ ДВА ВЕКА (XIX-XX) 8

ПОРТРЕТИ ОТ XX ВЕК 11

ЖЕНИ В НАУКАТА 17

МЛАДИТЕ В НАУКАТА 21

УЧЕНИ СТИХОТВОРЦИ 23

КЪМ УЧЕНИТЕ – С УСМИВКА 24

УНИВЕРСИТЕТСКИТЕ СЕДМОЧИСЛЕНИЦИ

Анна Ангелова,

Университетска библиотека "Св. Кл. Охридски"

Създаването на първия български университет е определящ фактор за развитието на българския духовен градеж след Освобождението. Идеята за български академичен център има дълбоки корени. За нея ратуват редица възрожденци, сред които В. Априлов, Ив. Селимински, Н. Бозвели, И. Макариополски, К. Фотинов и др. Българското висше образование прохода едва през 1888 г. с отварянето на Висшия педагогически курс в София. Началото е трудно, твърде скромно и лишено от всякава показност. Както отбелязва в спомените си Александър Теодоров-Балан, преди още да е „развойничен“ на 28 септември е изненадан с писмо от Министерството на просвещаването, в което е уведомен, че е върнат отново като учител в мъжката гимназия и е назначен за председател и „член на комисия от седем души, на която се възлага да проведе в изпълнение министерска заповед за отваряне от 1 октомври 1888 „Виши педагогически курс“ в София с първия му отдел историко-филоложки“ (Балан-Теодоров, Ал. Книга за мене си. С., 1988, с. 116). Направена е първата крачка за конституиране на висше училище, а тежият товар на пионери на проходащото университетско образование у нас ляга върху плещите на „новите седмочисленици“ – Ал. Теодоров-Балан, Л. Милетич, Ив. Георгов, Ст. Станимиров, И. Ковачев, Н. Михайловски и Ив. Данев получават назначение като преподаватели в курса и образуват управителен съвет. Балан специално подчертава, че

за разлика от своя предшественик, министърът Ив. Живков, пристъпва с основаването на курса „към създаване на университет, в разлика от курса, какъвто бе тъкмил преди него министър Иванчев“, който като френски възпитаник имал идея да създаде в София „заведение за учители в долна гимназия, подобно на славните френски Ecoles Normales“.

За нуждите на курса е определено помещение в придадена към мъжката класическа гимназия сграда – „гола, без чинове и маси, без всяка друга покъщнина и учебни помагала“, независимо от намеренията „след ден-два в нея да се почва висока наука“ (с.116). Като отговорник за изпълнението на министерското разпореджане, който трябва да „утъкми“ учебното заведение, Балан „търчи по разни училища“ и събира „излишеци от чинове“, в неволята е и столар, и тапицер, и писар. Още от самото начало както според съществуващите наредби, така и според характера на преподавания материал на учениците се гледа като на студенти.

На 3 октомври 1888 г. започват официално преподаванията, за които постепенно се устано-

вява „означение лекции“, а за преподавателите се установява „означение професори“. Курсът на обучение е обявен като двегодишен, но преди да изтече първото полугодие от първата година, излиза закон, по силата на който „Висшият педагогически курс“ се преименува на „Висше училище“ с тригодишен курс на обучение. Новите „университетски седмочисленици“ четат лекции по българска и славянска филология, политическа и културна история, философия и педагогика, както и класически и нови езици.

Александър Теодоров-Балан (1859-1959) е един от най-ярките и самобитни български учени. Първи ректор на Висшето училище и основател на Университетската библиотека. Избиран е за ректор в три мандата (1888-1889, 1896-1897, 1902-1903). Действителен член на Българския археологически институт от 1922 г. и почетен доктор на Софийския университет от 1939 г.

Акад. Александър Теодоров-Балан е един от основоположниците на българската филологическа наука. Повече от 75 години той работи върху описанието на българския книжовен език и има огромна заслуга за теоретичното изучаване на неговия граматичен строеж, за създаването на български тълковен речник и демократичен правопис. Работи и в областта на българската диалектология и историята на българския книжовен език.

Автор е на първата научна история на българската литература, както и на редица изследвания върху българската литература след Освобождението. Работи и в областта на българската библиография. Акад. Александър Теодоров-Балан оставя огромно по обем научно творчество. Пълната библиография на трудовете му съдържа повече от 866 заглавия на книги, студии, статии и белешки, от които 310 са посветени на българския език.

Любомир Милетич (1863-1937) - основоположникът на сравнителното славянско езиковедение в България, е роден в гр. Щип (Македония). Завършва Загребската класическа гимназия (1882). Следва славянска филология в Загреб и Прага от 1882 до 1885 г. Доктор по философия и славянска филология на Загребския университет (юли 1889). На 3 октомври открива занятията във Висшия педагогически курс като извънреден преподавател по славянска филология с лекция, посветена на старобългарския език. Остава на работа в университета до пенсионирането си през 1934 г. Във Висшето училище и университета чете курсове-

те: история на българския език; сравнителна граматика на славянските езици; теория на основите; старобългарска фонетика и морфология; старобългарски синтаксис; българска диалектология и славянска етнография.

Избиран е два пъти за ректор на университета (уч. 1900/1901 и 1921/1922). От 1898 г. е действителен член на Българската академия на науките (председател на БАН от 1926 г. до смъртта си). Почетен доктор (honoris causa) по славянска филология на Харковския университет в Русия. Дописен член на Руската академия на науките в Петроград, на Руското историческо общество, на Полската академия на науките в Краков, на Чешката академия на науките в Прага, на Югославянската академия на науките в Загреб, на Чешкото научно дружество и на Чешкото етнографско дружество в Прага, на Научното дружество „Шевченко“ в Лвов, на Маджарското етнографско дружество в Будапеща и на Руския археологически институт в Цариград. Почетен член на Италианския институт за Източна Европа в Рим.

Иван Георгов (1862-1936) – основоположникът на съвременното философско образование в България, е роден в град Велес (Македония). Учи в австрийската столица във Виенското гражданско и във Виенското педагогическо училище. Следва философия в университетите в Йена и Женева от 1883 до 1888 г. След дипломирането си е извънреден преподавател по философия и педагогика във Висшето училище, след това и редовен професор и титляр на Катедрата по история на философията. В университета работи до пенсионирането си през 1934 г.

Чете основни курсове в различни области: психология; естетика; логика; педагогика; дидактика; история на древната философия; история на новата философия; история на немската философия; история на френската философия през XVIII и XIX век.; история на английската философия през XIX в. и др. Избиран е за ректор на университета пет пъти (1891/92; 1898/99; 1905/06; 1916/17 и 1918/19), както и два мандата за декан на Историко-филологическия факултет. Действителен член на Българската академия на науките от 1902 г. и член на редица международни научни институти.

Станимир Станимиров (1858-?) е роден в Габрово. Първоначално учи в родния си град, а след това - от 1875 до 1879 г. - в Киевската Духовна семинария. Завършва образованието си през 1883 г. в Черковно-историческо отделение на Киевската Духовна академия. След дипломирането си се връща в България, като заема различни длъжности. Работи като учител и деловодител на Българската екзархия в Цариград. В периода 1884 – 1886 г. е дирек-

продължава на стр. 3

„Правителството, ръководено именно от съображението да даде още от самото начало на цялата нация характерна тоя висша храмна наука, се е старало да начене делото със свои собствени български сили, а такива са били малко и млади, които със страх и риск приеха върху себе си тежката мисия да бъдат пионери на българското висше образование. Правителството не се измами и младите преподаватели издържаха със достойнство първият опит на силите си пред любопитните взорове на ламтящата за наука младеж. Делото тръгна и, благодарение на твърдото постоянство и безпрестанните грижи на правителството и на старанието на преподавателите, то се развива и укрепва тъкмо в духа и направиенето, което е желало.“

„Почти всички преподаватели, с които се открива курсовете във ВУ, бяха млади наши учени мъже, които ако и да бяха най-избраните и най-добре свършилите науките си в чужди университети, все пак с известна предпазливост и естествено колебание предприемаха новата си роля като преподаватели в Българския университет. Тяхното дело беше толкова по-сериозно, че от тях се изискваше не само наука и знание по специалните им предмети, но и организацията на новото училище, духът и посоката, която трябва да се даде на отделните дисциплини, правилници, програми и пр. и пр.“

Димитър Агура. Висшето училище в София.
Сп. „Бълг. преглед“, I (1893), кн. 1.

„...всички (преподаватели) работиха с най-голямо усърдие..., всякой от тях употребяваше най-голямо старание да отговори на тежките задължения, които са му наложени. Повечето от преподавателите се отнасят с любов и интерес към предметите си и според това правят значителен напредък в усъвършенствуването си. Благодарение на една такава деятелност резултатите от нея са от най-отрядните.“

Из годишния доклад за уч. 1891-92 год. на ректора на Висшето училище Емануил Иванов.

продължение от стр. 2

тор на Габровската гимназия, до 1893 г. е директор на Софийската мъжка гимназия. В спомените си Ив. Георгов отбелязва, че именно по инициатива на Станимиров е открит и Висшият педагогически курс. През уч. 1888/1889 г. чете лекции по всеобща история. През 1893 г. напуска Висшето училище и работи като директор на Софийската мъжка и Софийската девическа гимназия. В периода 1894-97 г. е ректор на Българската духовна семинария в Цариград. След това в продължение на пет години - от 1910 до 1914 г. - е частен учител и ръководител на средното образование в двореца, където преподава на князете Борис Търновски и Кирил Преславски. След 1914 г. е секретар на Св. синод, отново директор на Софийската мъжка гимназия, където остава до уч. 1920/1921 г. След това за по една година заема длъжностите директор на Етнографския музей и Народната библиотека в София до 1923 г., след което се пенсионира.

Във Висшия педагогически курс Ст. Станимиров, преподава история на старите източни народи, а във Висшето училище чете лекции по всеобща история (1888/89). Станимиров е автор на учебници и статии в областта на историята на християнството и на българската църковна история.

Иван Данев е роден в Русе. Учител и театрален деец. Завършва русенското класно училище през 1869 г. и гимназията в Табор (Чехия) през 1873 г. От 1873 до 1877 г. е учител и театрален деец в Русе. След Освобождението учи във Франция и се дипломира

през 1881 г. като специалист по право и административни науки. Работи и като окръжен управител в Търново и служител в Министерството на правосъдието. Член е на Българското книжовно дружество (от 1884). Блестящ франкофон, Ив. Данев преподава френски език през първата учебна година във Висшето училище. След това напуска университета и за него няма никакви други сведения. На следващата учебна година (1889/1890) като преподавател по френски език е наследен от швейцарския лектор Алфред Оден.

Иосиф Ковачев (1839-1898) е виден общественик, политик и педагог и действителен член на Българското книжовно дружество. Руският възпитаник Иосиф Ковачев е роден в гр. Щип, Македония. До 1860 г. учи в родния си град, след това завършва Духовна семинария в Белград (1863) и Духовна академия в Киев (1868). Работи като учител в различни селища в Македония и главен учител в Габрово (1868/69). Заема различни административни длъжности - училищен и губернски училищен инспектор в София, началник на отдел „Народно просвещение“ в Пловдив.

След Освобождението участва активно в политическия живот и в изграждането на новата българска образователна система. Иосиф Ковачев е депутат от Великото учредително събрание в Търново, председател на Губернския съвет, главен секретар на Държавния съвет и негов член, чиновник при дипломатическото агенство в Цариград и финансов администратор на техническата комисия, отговорна за построяването на ж. п. линията Цариброд -

Вакарел. От 1886 до 1887 г. е кмет на София. Работата му във Висшето училище като извънреден преподавател по педагогика продължава точно една година - от 1 октомври 1888 г. до смъртта му на 31 октомври 1889 г.

Преди да постъпи като преподавател във Висшето училище, разработва различни методически ръководства, помагала и учебници, свързани предимно с въвеждането в българското училище на т.нар. „звучна метода“: „Школска педагогия или методическо ръководство за учителите и управителите на народните школи“ (1863), преиздадена през 1873 г. - това е първият научно подготвен учебник по педагогика; „Буквар за нагледна и гласна метода“ (1874); „Български буквар по звучната метода за народните школи“ (1875) който претърпява пет издания до 1885 г., и „Ръководство за първоначалното обучение в четенето и писането по звучната метода“ (1879). Като преподавател във Висшето училище превежда книгата на Леон Доната „Експериментална политика“ (1888).

Никола Михайловски (1818-1892) е роден в Елена, където учи първоначално, след което завършва гимназия в Атина. Учи в Московския университет като степендиант на Ив. Денкоглу при известния славист О. Бодянски. Дипломира се през 1848 г. и се завръща в родния си град, където е назначен като учител в класното училище. До 1867 г. преподава в различни други градове. Дописен и почетен член на Българското книжовно дружество. След Освобождението живее и работи в София. Участва в работата на Учредителното събрание (1881), член на

Върховния касационен съд, директор на Софийската мъжка гимназия. Франкофон, преводач на „Телемаха“ и блестящ еленист, на Ст. Михайловски, като извънреден преподавател са поверени часовете по старогръцки език и литература във Висшето училище, а по-късно и Катедрата по история. Развива активна журналистическа и издателска дейност на страниците на „Цариградски вестник“ и в. „Съветник“. Прави редица преводи и работи като цензор на български книги и инспектор на български училища. Брат е на Иларион Макариополски и баща на Стоян Михайловски.

Градителите на първия български университет имат различни съдби. Едни от тях, като Александър Т. Балан, Любомир Милетич и Ив. Георгов, ще свържат завинаги имената си с Алма матер и ще оставят трайна следа в университетската история и съответната научна област; други - като Станимир Станимиров, Иосиф Ковачев и Никола Михайловски, ще работят според силите си за изграждането на първия български университет, но ще потърсят изява и на други поприща. Трети, като Иван Данев, ще преминат съвсем епизодично през първата университетска година, за да останат в университетската история като първия преподавател по френски език. Сред тях най-емблематична дияра остава Балан - първият ректор. Столетникът учен, който единствен ще си позволи привилегиата да пише със „свой език и слога“, ще ни завещая двайсетина новозкочани „от неговата ръка“ думи и в заника на своя дълъг живот, гледайки в бъдното, вярва, че „почестити следовниците“ ще оправят грешките и ще „дотъкмят знанието“.

Не са много личностите, които с дистанцията на времето все повече се открояват със своята значимост и изключителност. Безспорно такава личност е проф. Димитър Д. Агура. В този смисъл много точна е оценката на проф. Николай Генчев, който нарежда Димитър Агура сред онези 10 000 българи от XIX в., допринесли най-много за възхода на възраждането и съзидането на новоосвободеното отечество.

Роден е на 14/26 октомври 1849 г. в бесарабското българско село Чушмелий, основано през 1815 г. на брега на езерото Ялпук, около голяма чешма, дала името на селото и съществуваща до днес. Родословните корени на семейството водят към с. Невша, Шуменско, откъдето дядо му Димитър се преселва през 1810 г. в Бесарабия. Фамилното име Агура на големия бесарабски род е бащин прякор от името на местността Агурец в Бесарабия или по-вероятно - в превод от гръцки „млад, незрял, неопитен“. До 1868 г. младият Димитър учи в гимназията в Болград и в семинарията „Сокола“ в Яш. През 1872 г. завършва предсрочно - с отличие и златен медал, Историко-филологическия

ДИМИТЪР АГУРА – ПЪРВОСТРОИТЕЛЯТ, УЧЕНИЯТ, ЧОВЕКЪТ

Доц. д-р Цвета Тодорова
изп. директор на Музея на СУ "Св. Кл. Охридски"

факултет на Яшкия университет. Веднага след завършване на висшето си образование Димитър Агура се изпява на педагогическото поприще в лица на Бърлад, в окръзите Яш и Васлуй в Румъния и в Болградската гимназия в родния край. Но освободеното отечество го привлича с непреодолима сила. През октомври 1879 г. 30-годишният Димитър Агура е вече в София. От този момент до преждерременната му смърт през 1911 г. - почти цели 32 години, Димитър Д. Агура е истински първостроител на нова България.

Много са първите неща, които зачеват с негово участие. Почти 3 години до средата на 1882 г. участва в създаването на Министерството на вътрешните работи ка-

то началник-отделение, главен секретар и зам.-министър, а през следващата година става главен секретар и министър на народното просвещение. Следват 6 години, посветени на организирането на българските гимназии - като директор на Първа мъжка класическа гимназия в София (1883-1885) и на Пловдивската мъжка гимназия (1885-1888). От 1 октомври 1889 г. е сред малцината основатели на Висшето училище в София като извънреден преподавател по римска история и негов ректор. През следващите 22 години от живота си той участва активно в изграждането на Историко-филологическия факултет като негов декан (1898-1899; 1902-1903) и в утвърждаването на

историческото образование като преподавател. Димитър Д. Агура е първият хабилитирал се професор по история във Висшето училище с труда си „Новейша история от Френската революция до днешно време“, отпечатан през 1890 г. и претърпял 5 издания.

Основател, пръв и несменяем председател е на Българското историческо дружество до 1911 г. Като негов главен представител участва в изграждането на паметника на Цар Освободител пред Народното събрание, на храм-паметника „Св. Александър Невски“, на мавзолея-костница в Плевен. Избран е за ректор на Висшето училище и Софийския университет 4 пъти в едни от най-трудните и кризисни години от неговото съществуване (1889-1890; 1892-1893; 1894-1895; 1907-1908). Още като студент е един от учредителите на Българското книжовно дружество в Браила през 1869 г., а негов действителен член става през 1900 г.

Основател и редовен сътрудник е на сп. „Български преглед“. На неговите страници през 1893 г. е отпечатана полемиичната му

продължава на стр. 4

продължение от стр. 3

статия „Висшето училище в София“, в която уверено обобщава, че „основанието на Висшето училище е един акт от високо политическо и културно значение за младата българска държава, че то представлява още един гранитов камък, положен в основата на българската независимост“.

Проф. Димитър Агура два пъти е награждаван с високия български орден „Св. Александър“, с румънския „Златна звезда на Синая“ с брилянти и с руските орденни „Св. Анна“ и „Св. Станислав“. Притежава богата библиотека и архив, които обаче са унищожени по време на бомбардировките над София през януари 1944 г.

Умира в разцвета на творческите си сили, ненавършил 62 го-

дини, по време на тържествата по случай 50-годишнината от основаването на Яшкия университет, в които участва като водач на академична делегация от Софийския университет. Той не успява да доживее новия стил, но точно денят 26 октомври събира в едно двата му лични празника – рождени и имен ден. Ден, важен за родовата памет, тъй като всеки първороден наследник в рода носи името Димитър.

Съвременниците на проф. Димитър Д. Агура го помнят като рядко благороден, всеотдаен и пословично скромен. В надгробната реч на ректора на университета проф. Стефан Юринич проф. Димитър Д. Агура е „деен учен, отдал целия си живот в служба на народното образование и наука, за благо на българския народ“.

Наследниците на именития

професор достойно защитават фамилията Агура с делата си. Синът, по традиция Димитър, е архитект, строил Министерството на народното здраве, кино „Култура“, като главен инженер на „Софстрой“ – южното крило на Софийския университет, много жилищни сгради, наложил стоманобетонните конструкции в българската архитектура.

Неговите синове са не по-малко известни. Най-големият – Димитър, учи архитектура в Германия и от 1953 г. работи като архитект в Нюйоркската община. Участва в изграждането на взривените кули близнаци на Световния търговски център. Вторият син Атанас Агура е един от най-известните български архитекти, проектирал курортния комплекс „Слънчев бряг“, центъра на Велико Търново, центъра на Благоевград,

НДК, ресторант „Яйцето“ в Софийския университет. През 1969 г. е главен архитект на София. Най-малкият син – Константин Агура, завършва инженерство и педагогика и е основател на техникума „Вилхелм Пик“. Двамата братя Атанас и Константин са заклетни автомобилисти, участници и призьори в републикански и международни ралита, дори майстори на спорта.

Обща семейна черта на известната фамилия е съхранената родова памет и патриотичната отдаденост в името на обществена кауза. Потомците на Димитър Агура, които са дарители на Музея на Софийския университет, следват предаваната от поколения в семейството максима да бъдат полезни на обществото.

(Из сп. „MUSEUM“, изд. на Музея на СУ „Св. Кл. Охридски“)

ДАРИТЕЛИТЕ НА АЛМА МАТЕР

ХРИСТО И ЕВЛОГИЙ ГЕОРГИЕВИ – ДАРИТЕЛИТЕ НА АЛМА МАТЕР

Ст.н.с. / ст. дфн Искра Арсенова,
ЦНИН - БАН

За един народ не е достатъчно само да гради икономиката си и да се стреми да живее богато и охолно. Необходими са и духовност, национално съзнание, знания, култура. Българският народ е разбрал тази житейска мъдрост и започва да нарича „народни будители“ учители, писатели, художници, учени, духовници, които пръскат знания, просвета и духовност сред българите. Такива хора са карловските братя Христо и Евлогий Георгиеви, братовчеди на Ботьо Петков – бащата на Христо Ботев.

Братята Георгиеви са български общественици, търговци и банкири. През 1839 г. основават в Румъния търговско сдружение, което разгръща широка мрежа в България. Търгуват с френски, английски и други европейски фирми.

През 1853 г. и по тяхна инициатива в Букурещ е създадена политическа формация под името „Епитропия“, която през март 1854 г. се преобразува в седемчленен комитет, назован „Средоточен попечителство“. Основните му цели са набиране на доброволци, които да се включат в действащата на Балканите руска войска и материално подпомагане на страдащото в българските земи население. „Средоточното попечителство“ успява да екипира отряд от около 4 хил. души. През 1862 г. Епитропията се появява под ново име – благотворително дружество „Доброжелателна дружина“. Начело на организацията застават богатите търговци Христо и Евлогий Георгиеви, д-р Протич, митрополит Панарет и др. Отначало дружество-

то възникнало като благотворителна организация, но постепенно тя започва политическа дейност с цел подкрепа на руската дипломация и политика на Балканите. Благодарение на „Доброжелателната дружина“ в Букурещ, Браила и други градове и редица български селища били открити училища. Десетки младежи благодарение на отпуснатите им стипендии имали възможност да продължат образованието си в Русия, Влашко и други градове.

След смъртта на брат си Евлогий Георгиев построява фабрика за вълнени платове в Карлово.

Израснали в семейство на родолюбиви и прогресивни българи, те отрано стават съпричастни към развитието на българската просвета и култура, но името им се свързва преди всичко с даренията, които правят. На българската черква в Букурещ - 20 000 лева, „за да се поддържа училището „Кирил и Методий“; 200 000 лева са предназначени за Букурещкия университет „Карол I“, „за да се издържат бедните, но прилежни студенти“; на общината в Галац са завещани 30 000 лева; за строителството на българска болница в Цариград,

за приюта „Елена“ и букурещкото управление на болниците, на болницата в Галац - 120 000 лв.; на Българското девическо училище в Солун - 50 000 лв.

Спонсорират образованието на бедни, но будни българчета в чужбина. Такъв е случаят с д-р Стоян Данев - един от големите ни държавници, избран два пъти за министър-председател на България (1901-1903; 1-4 юли 1913), както и за председател на V Велико народно събрание и XVII обикновен Парламент. Братята го изпращат на тяхна издръжка да учи право в Цюрих и Лайпциг и политически науки в Париж.

Венец обаче на филантропическата им дейност е сградата на Софийския университет. През 1896 г. Евлогий (Христо вече е починал) подарява на българската държава 800 хил. лв. за построяване сграда на университета и предоставя парцел от 10 134 кв.м в центъра на София (на стойност 200 хил. лв.). В завещанието си той пише: „Само надеждата ми, че ще мога и аз да участвам в преуспяването и величието на отечеството ми, ме прави да умра спокойно“. Той знае, че просперитетът на

българското общество е немислим без висше училище, в което да се преподават предметите „преимуществено от положителните науки с приложение към индустрията“. Неговата последна воля е да се отдели 6 млн. лв. от цялото му състояние и с дохода от тях да се основе и поддържа такова училище. С дарени от него средства е построено и средно техническо училище и фабрика в родния му град Карлово.

Братята Георгиеви способстват и за Освобождението на България - отпускат милиони за разузнаване. През есента на 1876 г. в Букурещ се създава огромна разузнавателна мрежа под началството на полковник, а по-късно - и ген. Кисьовски. С пари на братята Христо и Евлогий Георгиеви са купени всички българи, които са чиновници в турската администрация и всички турци, които могат да бъдат купени. В навечерието на войната руското командване знае разположението на турската армия до рота, до отделно оръдие. Няма друга толкова подробно разузнавателна война, защото много българи са помагали за това.

Евлогий Георгиев е почетен член на Българското книжовно дружество (днешната БАН), първи български дипломатически агент на освободеното Княжество България в Румъния, народен представител във II обикновено Народно събрание.

Делото на двамата братя показва, че науката и образованието винаги са били тясно обвързани с хората, които правят бизнес - още от времето на създателя на Нобеловата награда.

За списание „НАУКА“ можете да се абонирате:

- Лично в касата на Съюза на учените в България, 1505 София, бул. „Мадрид“ 39, тел. (02) 943 19 86; (02) 944 11 57.
  - В клоновете на СУБ в страната. ■ Чрез пощенски запис на адрес: 1505 София, бул. „Мадрид“ 39 – сп. „Наука“, като посочите точния си адрес с пощенски код. ■ Чрез „АРТЕФАКТ“ ООД на тел. (02) 971 95 61 и (02) 73 42 58; кат. № 2893.
  - Чрез каталога на „Български пощи“ ЕАД във всички пощенски станции в София и страната; кат. № 1513.
  - Чрез „Разпространение на печата“ ЕАД, гр. София, кат. № 1516.
- Годишен абонамент:
- 20 лв. – редовен; ■ 10 лв. – за членове на СУБ; ■ 5 лв. – за пенсионери и студенти; ■ 40 евро/щ.д. – за чужбина.

ПРОФЕСОР АНАСТАС ИШИРКОВ – ОСНОВОПОЛОЖНИК НА ГЕОГРАФСКАТА НАУКА В БЪЛГАРИЯ

Доц. д-р Цвета Тодорова,
изп. директор на Музея на СУ "Св. Кл. Охридски"

Основоположник на географската наука в България е проф. Анастас Тодоров Иширков. Роден е на 5/18 април 1868 г. в гр. Ловеч, завършва гимназия във Велико Търново (1888), записва история във Висшия педагогически курс при Първа мъжка класическа гимназия и завършва със стипендия на МНП първия випуск на Висшето училище в София през 1891 г. Следва география в Лайпциг (1891-1895) и специализира в Берлин (1896), Виена (1899) и Париж (1900). През 1895 г. става доктор по философия на Лайпцигския университет.

Редовен доцент е в първата катедра по география в университета - Катедрата по география и обща етнография (от 1.02.1898), извънреден професор при същата катедра (от 1.03.1903) и основател на Географския институт при Историко-филологическия факултет. От 10 юни 1909 до 1.10.1934 г., когато е освободен по болест, е редовен професор, титуляр на Катедрата по обща география и културно-политическа география. От 1920 г. е преподавател по география в Свободния университет.

Бил е три мандата декан на Историко-филологическия факултет (уч. 1910-11; 1918-19; 1920-21), ректор на Университета (1915-1916). Действителен член е на БАН от 1904 г. и на Българския археологически институт; редовен член на Българския научен земеделско-стопански институт в София, дописен член на

Сръбското географско дружество, на Славянския институт в Прага, на Маджарското етнографско дружество в Будапеща, на Чехословашкото географско дружество в Прага и на географското дружество в Берлин; председател на Българското географско дружество от основаването му през 1918 г. до 1934 г.

Проф. А. Иширков е учен с международна известност, автор на десетки книги и сборници, статии и студии на български и чужди езици. Отначало работи във всички области на географската наука, а по-късно главно в областта на антропогеографията и политическата география. Особено внимание отделя на проблемите, свързани с населението и селищата на България. Като единствен професор по география, той не само чете курсове по геоморфология, климатология, хидрология и антропогеография, политическа и историческа география, но определя основните задачи и

направления в развитието на тези науки. Иширков полага основите на почти всички географски дисциплини и направления на географската наука в България

Член е на българската делегация по сключване на мирния договор в Букурещ (1913). Изпълнява политически, културни и научни мисии на българската държава в Германия и Швейцария по време на Първата световна война. Умира в София през 1937 г.

Независимо от разностранните си професионални прояви проф. А. Иширков не прекъсва никога връзката си с родния град Ловеч. Член е на Научния комитет за написване на поредицата *Ловеч и Ловчанско*. Финансово подпомага различни начинания по благоустрояването на Ловеч. На 16 декември 1934 г. е обявен за почетен гражданин на град Ловеч.

В завещанието си от 25 май 1933 г. професор Анастас Иширков дарява в налични пари и цен-

ни книжа около 900 000 лв. за основаване на два фонда: *Стипендия „А. Иширков“* за специализация по география в чужбина за срок от две години и *Награди на студентски научни трудове по българска география*. През 1951 г. първият фонд разполага с капитал от 1 006 510 лв., а вторият – с 78 487 лв. Подпомогнати от средствата във фонда в чужбина специализират география Живко Гълъбов (Париж, 1938–1939), Игнат Пенков (Виена, 1941–1943), Петър Пенчев (Лайпциг, 1943–1944). През 1941 г. награда от 2800 лв. е връчена на Кирил Кръстев, а през 1943 г. – на Кирил Мишев и Елена Кънчева (по 3 хил. лв.).

За нуждите на Географския институт проф. А. Иширков оставя и цялата си библиотека.

Със завещанието 2/20 части от капитала е учреден и фонд *Паметник Анастас Иширков*. С тези средства изпълнителите на завещанието поддържат гроба, отслужват панихиди, а през м. април 1941 г. (по повод 4 години от смъртта му) е осветен паметник на учения, дело на професора от Художествената академия А. Дудулов (автор на популярния през 30-те години на ХХ в. образ на патрона на Софийския университет „Св. Климент Охридски“).

От 1952 г. фондовете престават да съществуват и средствата им се вливат в републиканския бюджет.

(Из сп. „MUSEUM“, изд. на Музея на СУ „Св. Кл. Охридски“)

Сред имената на така нареченото първо поколение математици в Софийския университет, които полагат основите на висшето математическо образование у нас, е името на проф. Атанас Тинтеров (1856-1927).

Ученик в Калоферското класно училище на бащата на Христо Ботев - даскал Ботю Петков, Атанас Тинтеров е изпратен от общината поради отличен успех, но с пари само за път, да продължи образованието си в българската гимназия в Болград, където е приет направо във II клас. Една година се изхранва като домашен прислужник, след което поради отличен успех е настанен безплатно в пансиона на гимназията. Завършва математика в Новорусийския университет в Одеса, изхранвайки се, като преподава уроци по математика и със стипендията, която получава през втората година на следването си. Интересен факт от неговата биография е случайната му среща с Димитър Благоев - Дядото в приморската градина. По време на разговор Тинтеров разбира, че Благоев е на границата на отчаянието поради липса на средства и освен че му препраща част от своите ученици, впоследствие благодарение застъпничеството на покровителя си Благоев успява да се запише в Одеската духовна семинария.

След като завършва с отличие Математическия факултет, през

ПРОФЕСОР АТАНАС ТИНТЕРОВ: "...ДА СЕ ПОДПОМАГАТ БЕДНИ, НО ДАРОВИТИ СТУДЕНТИ..."

Пенка Лазарова,
отг. секретар на сп. "Наука"

1881 г. Тинтеров се завръща в България и става учител в Източна Румелия - най-напред в Сливен, а впоследствие - в Пловдивската мъжка гимназия, която напуска след две години като израз на несъгласие със смазаните от румелийското правителство ученически бунтове. След 6 месеца учителстване в Силистра е назначен за преподавател по математика в Софийската мъжка гимназия и успоредно с това - за лектор по математика във Военното училище. По покана на Емануил Иванов през 1890 г. става извънреден преподавател по алгебричен анализ във Висшето училище, впоследствие - извънреден (1899) и редовен професор - титуляр на Катедрата по основи на висшата математика (1904-1907). Напуска на два пъти университета - след закриването му през 1907 г. поради

освиркването на Фердинанд от студентите и през 1910 г. - заедно с проф. Емануил Иванов, поради несъгласие с несправедливо решение на Академичния съвет по повод демонстрация на студентите по математика.

Чете лекции по алгебрически анализ, основи на висшата математика, диференциално и интегрално смятане, теория на вероятностите и геометрически приложения на интегралното смятане. Един от неговите бивши студенти - Нестор Бучков, го описва като човек с „едра и мощна фигура“, облечен официално в черен редингот - както се явявали на лекции професорите по онова време. И още: „Бързо говори, нервно се сепва и ни изследва, той е вдълбочен в своя алгебрически анализ и го преподава, като че свещенодействие“. А акад. Кирил Попов

- също негов бивш студент, пише, че по време на следването на Тинтеров „при изложението на математическите теории не се е прибягвало до онази прецизност, резултат от по-задълбочените изследвания на новите математици. Въпреки това лекциите на проф. Тинтеров бяха пропити с духа на логична строгост, която вееше вече от новите курсове на С. Jordan, N. Dini, Darboux, Weierstrass и др.; те бяха пропити от духа на новото време и един вид синтез, на чисто логични методи е нагледността.“ (сп. „Математика“, 1981)

Оттегля се да живее в Бояна след смъртта на първородния си син Видул в Балканската война. На 24 декември 1926 г. - няколко месеца преди да почине, отново постъпва благородно - както през целия си живот - и дарява 25 000 лв. на Физико-математическото дружество за цел „да се подпомогнат бедни, но даровити студенти или да се помогне на някой учител да отиде в странство, или да се помогне за издаването на някоя добра книга.“ Пак с цел подпомагане на бедни даровити студенти заедно със съпругата си дарява още 50 000 лв. за учредяване фонд на името на загиналия им син Видул, а след смъртта на мъжа си вдовицата му образува от пенсията си фонд „Мария и Атанас Тинтерови“.

Корените на Молловия род са в еленското село Беброво. Първите данни за него са от края на XVIII в. Петър (1770–1861) е бил свещеник. Смятали са го за най-начетения и му дали по турски произвизето *молла* (знаец). Той е имал 6-има синове.

От сина му поп Димитър са най-известните представители на рода. Внукът **Димитър Моллов**, роден през 1845 г., завършва медицина в Москва и е първият българин с титлата „доктор“. Като депутат в I Велико народно събрание през 1879 г. съставя първия закон за здравеопазването у нас, а след година е инициатор за строежа на Александровата болница. До 1886 г. е три пъти народен представител и министър на просвещението в правителството на Драган Цанков от 1884 г.

Д-р Д. Моллов е русофил и преследван от Ст. Стамболов. През 1895–1896 г. докторът е кмет на София. По негово време се електрифицира столицата и се строи паметникът на В. Левски. През 1909 г. строи нова къща в София на пл. „Народно събрание“ 11. Първата е откъм бул. „Цар Освободител“, в която са се провеждали грандиозни балове с по около 200 души гости. Домът му откъм Народното събрание е имал градинка с езеро, беседка, рози и асми. През 20-те години на XX в. дарява на Софийския университет парцела си на Молловия хан (най-прочутият софийски хан след Освобождението), който е част от двора на Университета. Има двама синове Вла-

РОДЪТ МОЛЛОВИ И НАШАТА АЛМА МАТЕР

Доц. д-р Цвета Тодорова,
изп. директор на Музея на СУ „Св. Кл. Охридски“

димир и Васил.

Владимир Моллов е роден през 1873 г. в гр. Киев. Завършва Софийската класическа гимназия през 1890 г. и право в Московския университет през 1894 г. Специализира в Париж, Хаале на Заале, Лайпциг, Виена и Турино. Временен преподавател по главно право във Висшето училище от 1898 г. Редовен и частен доцент, хоноруван професор по наказателно съдопроизводство до смъртта му – 29 април 1935 г. Декан е на Юридическия факултет (1905–1906), народен представител от 1908 г., министър на народното просвещение (5 септември 1910–16 март 1911), министър на железниците, пощите и телеграфите (21 юни 1918–17 октомври 1918), министър на финансите (4 януари 1926–29 юни 1931). Академик от 1906 г. и даярител на БАН.

Синът на Владимир – Димитър Моллов, завършва римско право в Сорбоната и става професор в парижката Алма матер.

Васил Моллов е роден на 22 септември (5 октомври) 1875 г. в

Москва Завършва гимназия в София и медицина във Виена. Специализира във Виена, Мюнхен, Хамбург и Берлин. Когато след напрегнати дебати в обществото на 1 март 1918 г. е открит Медицинският факултет към Софийския университет – със 100 студенти, от които 15 девойки – първите редовни професори в него са Параскев Стоянов и Васил Моллов, който е титуляр на катедрата по вътрешна клиника от 1 октомври 1918 до деня на смъртта си – 22 декември 1938 г. Декан е на Медицинския факултет (1922–1923; 1936–1937). По времето, когато е ректор на Софийския университет (1923–1924; 1934–1935), е осветена и тържествено открита сградата на Ректората и Университетската библиотека (16.12.1934). Ректорските речи на проф. д-р В. Моллов са посветени на проблемите на учението за витамините (1923) и на хормоните и тяхното значение (1934). Бил е директор на Университетската вътрешна клиника; дописен член на БАН (1929); на лекарските дружества в Мюнхен, Прага и Будапеща; на Дружествата на интернистите в Берлин и Виена; почетен доктор

на Атинския университет (от 1936).

Янаки Моллов е внук на Петър Моллата от сина му Янаки. Роден е на 2 (15) ноември 1882 г. в Беброво. Следва агрономия във Висшето земеделско училище в Москва, което завършва с титлата „учен агроном от първи разред“. Основател е на Агрономическия факултет (трансформиран през 1925 г. в Агрономо-лесовъден) към Софийския университет, открит през 1921 г. с 69 студенти, от които 6 девойки. Осем пъти е декан на Агрономо-лесовъдния факултет (1921–1922; 1922–1923; 1927–1928; 1928–1929; 1929–1930; 1930–1931; 1937–1938; 1938–1939), ректор на университета (1939–1940). Ректорската му реч (1939) е посветена на интензивността на производството в земеделското стопанство. Професорът по земеделска икономика три пъти е министър – на земеделието и държавните имоти в правителството на Александър Цанков (9 юни 1923–4 януари 1926), на народното просвещение в правителството на Кимон Георгиев (19 май 1934–21 февруари 1935), на народното стопанство в правителството на ген. П. Златев (21 февруари 1935–21 април 1935). Народен представител (9 декември 1923–19 май 1934). Дописен член (1935) и редовен член на (1941) е на БАН; дописен член на Славянския институт в гр. Прага; член на The American Farm Association; председател на българската група на аграрикономистите.

Развитието на най-голямото ни висше учебно заведение е свързано и с имената на търновските братя Васил и Георги Златарски.

Георги Златарски е първият геолог-минералог на държавна служба в Царство България (1 юни 1880 г.) и основател на българската геоложка наука.

Завършва естествена история в Загребския университет заедно с Христо Белчев – бъдещ финансов министър на България, Спас Вацов – основоположник на българската метеорология и сеизмология, Степан Юринич – бъдещ професор по зоология в Софийския университет.

Запознавайки се с организацията на научните изследвания в Англия и с университетското образование по геология, с Геоложката служба и дейността по геоложката карта на тази страна, Г. Златарски замисля свой стратегически план за бъдещи изследвания в България.

След откриването на Софийския университет да оглави Катедрата по геология е поканен Г. Златарски, защото по думите на проф. Г. Бончев той е „геолог с висока ерудиция и познана най-добре геологията на България“. Във Висшето училище Г. Златарски разгръща още повече своите възможности и сили – подготвя съвременни лекции, организира

ЕРАТА ЗЛАТАРСКИ В СОФИЙСКИЯ УНИВЕРСИТЕТ

Ст.н.с. / ст. дфн Искра Арсенова,
ЦНИН - БАН

богати геоложки и палеонтологички сбирки, които стават основа на сегашния Музей по палеонтология и стратиграфия в Софийския университет „Св. Кл. Охридски“. Създава богата геоложка библиотека, за която цел получава много ценни книги от фонда на Народната библиотека, а също и от Министерството на финансите и др.

Г. Златарски е избран за ректор на Висшето училище през 1897–1898 г. За втори път той е ректор през учебната 1901–1902 г. Като ректор той основава „Дружество за подпомагане на бедните студенти“.

През 1900 г. е избран за редовен член на Българското книжовно дружество (днешната БАН).

По образование, поведение и целенасочност Златарски е бил „гражданин на Европа“, който е правел чест на отечеството си и се е равнявал на своите европейски съвременници.

Според неговата племенница

Креса Златарска, чичо й Георги е „жизнерадостен, остроумен и сърдечен, душата на всяка компания, каквато той със своята общителност постоянно и навсякъде създаваше около себе си, а домът му се славеше с необикновено гостоприемство и отзивчивост. Хуморът и веселостта му, както и изразът на всяко преживяване у него бяха неудържими, гръмогласни, а шегите му – смели, понякога безпощадни. В действията си биваше всякога неспокоен, припрян и бърз, в писмата си – категоричен и пряк, но думите му в тях, както и делата му в живота издават раздаваща се душа и голямо любящо сърце.“

По-малкият брат – **Васил Златарски**, завършва история в Университета в Санкт Петербург през 1891 г. От 1897 г. до смъртта си преподава българска история в Софийския университет: редовен доцент (1897–1904), извънреден професор (1904–1906), редовен

професор (1906–1935).

През 1913–1914 и 1924–1925 е ректор на университета. Декан на Историко-филологическия факултет е през периода 1906–1908 и 1919–1920 г. Редовен член на БАН (1900) и подпредседател на Управителния съвет на БАН (1926–1935).

Преподаването на българска история в Софийския университет започва с назначаването на Васил Златарски за преподавател на 1 октомври 1895 г., след което той оглавява Катедрата по българска история и история на балканските народи.

В. Златарски е един от основателите на Българското историческо дружество и негов председател в периода 1911–1935 г.

Публикувал е голям брой и с основно значение за българската история научни съчинения, както и капиталния труд *„История на българската държава през средните векове“* в 3 тома (1918–1940, посм.).

Васил Златарски има големи приноси за развитието на българската археология. Прави първите разкопки във вътрешния град на Преслав (1897 г.) и редица други археологически проучвания. Както споделя неговата дъщеря Креса Златарска: *„Цялата дейност на баща ми – научна, слу-*

продължава на стр. 7

продължение от стр. 4

жебна и обществена, е тясно свързана с археологията, чиито обекти са едни от главните източници за историческото изследване. Още от младини той е показвал толкова любов и към

този предмет, че братята му го запитват с учудване какъв в края на краищата иска да стане – историк или археолог.”

Много място и време той отделя и на изследванията си за прабългарите, като смята, че те принадлежат към хунските пле-

мена. Той е увлекателен разказвач и почти успява да направи от историческите теории и факти истински увлекателен разказ за българите през XIV и XV в.

Член е на многобройни чуждестранни научни институти, благодарение на което издига рав-

нището на българската историческа наука и я прави достъпна за чуждестранните учени. С интензивните си международни прояви той допринася за активизиране на международните връзки на Софийския университет.

БАЛАРЕВИ – ФАМИЛИЯТА, В КОЯТО НАУКАТА СЕ СРЕЩА С ИЗКУСТВОТО

Люба Дашовска,
главен уредник в

Националния политехнически музей

океанографски комитет (1993-2000).

Успехите и любовта му към химията не са случайни – магията и очарованието ѝ му предава неговият чичо и учител – професор **Димитър Баларев**, известен на световната научна общност като създател на оригиналната теория за дисперсия строеж на твърдото тяло. Казват, че науката е личният живот на проф. Димитър Баларев, тя е неговата стихия, а най-яркият израз на това – лекциите му пред студентите. Слушателите му не можели да останат равнодушни пред неговия разказ за науката като граница между познатото и непознатото; за ролята на историята, показваща развитието на проблема до тази граница и изкуството да се прониква зад нея; за древните гърци, вярвали в съществуването на много богове, но на една материя; за същността на Ренесанса в науката като промяна в съотношението между умозрението и експеримента; за ентропията като мярка за необратимостта на процесите и за абсурдността на теорията за топлинната смърт на Вселената.

Според проф. Д. Баларев „*Университетското образование е не само цел, а средство за издигане на студента до нивото на изследовател.*”. Той вярва, че науката е не само във фактите, а в логиката, свързваща тези факти, и в тренирането на тази логика е смисълът на образованието.

Роденият през 1885 г. в Русе Димитър Баларев завършва химия в Загреб с докторат и започва научната си дейност като гимназиален учител в Русе. Организира гимназиалната лаборатория така, че да може да прави научни изследвания върху фосфорните киселини и като учител публикува 30 научни труда, от които 23 – в най-реномираното за времето си „Списание по неорганична химия”, издавано в Германия. Именно за част от тези си

трудове през 1916 г. той получава наградата „Напредък” на Българската академия на науките. Днес няма книга върху фосфорните киселини, в която да не се използват резултатите от изследванията на Д. Баларев, проведени в гимназиалната лаборатория на гр. Русе.

От 1920 г. Д. Баларев е доцент в Софийския университет. През учебната 1922-23 г. той заминава на специализация в гр. Гьотинген, Германия, при световноизвестните учени Г. Таман (създател на теорията за реакциите в твърдо състояние) и при Р. Зигмонди (получил Нобеловата награда по химия за 1925 г.). Като истински учен, приемащ критично новите знания и пречупващ ги през призмата на собствения си мироглед, Д. Баларев установява, че с теорията на Таман не могат да бъдат обяснени много от особеностите на твърдофазните реакции. Той създава своя хипотеза. Започва историческият спор между него и Таман. Дискусията се поема и от други учени и е решена окончателно в полза на Баларев от американските учени Борхард и Томпсън едва през 1959 г.

След завръщането му в България от 1924 г. започва нов период в изследователската му дейност. Като резултат през 1939 г. в Германия излиза от печат монографията „Дисперсия строеж на твърдите системи”. В предисловието си към книгата известният немски учен Волфганг Оствалд пише: „*Книгата на Д. Баларев по своята проблематика, доказателствен материал и осъществяване е един Антеев труд.* (има се предвид митологичният герой Антей, който черпел сили от допира със земята – бел. авт.). ...*Като всяка истинска Антеева теория, така - и тази на автора на книгата, дава нови експериментални данни, а води също и до важни за практиката резултати.*”

Той е един от много цитираните в световната литература бъл-

гарски учени и един от малцината, от които Нобеловият комитет иска ежегодно мнения и предложения за учени, на които да се присъжда Нобелова награда.

Дъщерята на проф. Димитър Баларев – **Агалия Баларева**, завършва Теоретичния отдел на Държавната музикална академия и до 1997 г. работи в Института по музикознание по проблемите на историята на българската музика в областта на българската хорово култура и творчеството на българските композитори в областта на вокалните и вокално-инструменталните жанрове. Тя е автор и на над 600 статии в списания и вестници, на телевизионни и радио предавания.

Дъщерята на Агалия – **Санка Величкова Гатева-Костова** завършва Физическия факултет на Софийския университет, специалност „атомна физика” през 1982 г. и постъпва на работа в Института по електроника при БАН. През 1988 г. специализира в Института по топлофизика на СО АН в Новосибирск в лабораторията на проф. В. П. Чеботаев „Стабилизиращи по честота лазери”. Защитава докторска дисертация „Едночестотен хелий-неонов лазер с повишено налягане” през 1994 г. и специализира в Националната физическа лаборатория на Великобритания, Тедингтон при проф. Патрик Гил по време на Royal Society/NATO Fellowship на тема „Диодни лазери за спектроскопия на йонни капани”. Има повече от 50 публикации в специализирани международни списания. Работи в областта на газовия разряд и газовите лазери, диодни лазери, едночестотни и стабилизиращи по честота лазери, спектроскопия с висока разделителна способност, атомна кохерентност, оптична магнетометрия, охлаждане на атоми и йони.

Санка Гатева е ст.н.с. II ст. в Института по електроника към БАН от 2004 г. и е зам.-директор на института от 2005 г. Има награда от фондация „Еврика” за млад изобретател за 1994 г., награда „Акад. Емил Джаков” (2002, 2003), награда на Националния свет „Научни изследвания” към МОН като ръководител на Договор Ф-705/2002 г. Секретар е на българската секция на SPIE – Международната организация по оптическо инженерство (2000 - 2007).

Ако ви се случи да попаднете в дома на проф. д-н Христо Баларев и не сте запознати с историята на неговата фамилия, ще бъдете изненадани от автентичния артистичен дух, който оказва завладяващо действие. Това до голяма степен се дължи на естетическия усет на домакина – син на небезизвестната наша художничка **Васка Попова-Баларева**, чието изкуство е свързано с епохата на 30-те години на миналия век. Нейните картини, стиват ѝ, пианото ѝ, многото предмети, свързани с работата ѝ в областта на приложните изкуства – гравюри върху кожа (тя е основател на тази дейност у нас и на ателието за кожи към Съюза на българските художници) са зримият образ на духовната атмосфера и чувствителността, предадена през поколенията.

Домакинът **Христо Баларев**, който е защитил докторската си степен в Минната академия във Фрайберг, е професор, доктор на химическите науки, чийто живот е свързан с Института по обща и неорганична химия на БАН, а научната му работа – с моделиране, научно прогнозиране, изследване, тълкуване и изясняване на взаимодействията, протичащи в разтвори, за обясняване процесите на разтворимост и кристализация в различни неорганични системи. Под негово ръководство се създава школа за научно изследване и оползотворяване на минералните ресурси на Черно море. Той създава и оборудва Опитна производствена база в Бургас, която дава възможност на учените химици да провеждат пилотни изследвания за тестване и внедряване на своите екологично чисти технологии в областта на неорганичната химия и на козметиката. Самият той има разработени голям брой технологии и оригинални методи (защитени с 19 авторски свидетелства) за производство на неорганични соли и продукти, някои от които са реализирани в редовно производство.

В периода 1980-1987 г. проф. Христо Баларев е национален представител, а от 1991 г. и член на Комисията по разтворимост на IUPAC. От 2002 г. е председател на Националния комитет на IUPAC. От 1986 г. е член на френското дружество „Термодинамика и фазови диаграми”. Член е на редакционните колегии на IUPAC – Solubility Data Series, Pergamon Press, и на „Списание на БАН”. Председател е на Националния

ПРОФЕСОР Д-Р АСЕН ЗЛАТАРОВ – ОСНОВОПОЛОЖНИК НА БИОХИМИЯТА В БЪЛГАРИЯ

*Проф. д-р Димитър Колев,
секция "Биохимия" към СУБ*

Според определението, дадено в редица енциклопедии, „всяка научна школа се състои от свой създател (обикновено някой изявен учен), както и от негови привърженици и последователи“. Това определение в случая при професор д-р Асен Златаров се потвърждава напълно. Той е международноизявен учен с всеотдавна подготовка по химия и по граничните ѝ дисциплини, като химия на храненето, биохимия, ензимология и др.

Иван-Асен Христов Златаров, по-късно известен само като Асен Златаров, е роден на 16.02.1885 г. в Хасково. Още като юноша Иван-Асен проявява голяма любов към книгите, които събира, прочита и грижливо подрежда в библиотеката си. След преместване на семейството в София Златаров завършва реална гимназия през 1903 г. Една учебна година учи химия в Софийския университет, след което продължава следването си в Женевския университет. Получените тук химични знания са солидни, задълбочени и трайни. През 1908 г. в Гренобъл (Франция) Златаров изработва и защитава доктората си по химия и физика на тема: „Върху нови цветни вещества от групата на индулина“. През следващата година (1909) последва и специализация по химия на хранителните продукти и по съдебна химия при проф. д-р Т. Паул в Мюнхен (Германия). Тук младият А. Златаров решава да се посвети на научна дейност.

През 1910 г. Асен Златаров се завръща в Родината и става асистент в Института (сега катедра) по органична химия на Физико-математическия факултет (ФМФ) при СУ. Тогава ръководител на института е професор д-р Пенчо Райков, наричан впоследствие патриарх на българската органична химия.

Научноизследователската

дейност на младия Златаров се прекъсва принудително от трите войни, които България води за национално обединение (1912-1913 и 1915-1918). През 1920 г. е избран за частен доцент по физиологична химия в Медицинския факултет (МФ) на СУ, от 1921 г. ФМФ при СУ го избира за частен доцент по биохимия при Института по органична химия, от 1922 г. става редовен доцент по химия в Института по органична химия на ФМФ, от 1924 г. – извънреден професор при ФМФ, а от 1935 г. до смъртта си в 1936 г. – редовен професор и ръководител на Института по органична химия при ФМФ. През уч. 1931-1932 г. той е декан на ФМФ при СУ. В една от сградите на ФМФ Златаров организира втори Институт по органична химия със собствен преподавателски и помощен състав, с отделен бюджет и териториална независимост (1922). През 1947 г. този институт прераства в Катедра по медицинска химия, носеща неговото име.

А. Златаров е един от основателите и в известен период главен редактор на списание „Химия и индустрия“ (1924-1926), както и дългогодишен председател (1928-1936) на учредения през м. юни 1924 г. Съюз на българските химици.

Лекциите на Златаров се слу-

шат в препълнени аудитории с огромен интерес не само от студентите (медици, ветеринари, естествоведи, физици, агрономи и лесовъди), но и от външни хора. Златаров написва учебниците: „Начала на органичната химия“ (1923), по-късно издаден като „Учебник по органична химия“ (1928), както и „Начала на неорганичната химия“ (1930). Той издава съвместно с двете си асистентки (М. Андрейчева-Ванкова и Д. Калчева) „Ръководство за практически занятия по химия“ (1927). Голямо значение имат също издадените от проф. Златаров книги „Основи на науката за храненето“ (1921) и „Курс по биохимия – отдел броматология“ (1933).

Проф. д-р А. Златаров е създател на научна школа, която се основава на три научни дисциплини: наука за храненето (броматология), биохимия и ензимология, въведени от него за първи път у нас.

Паралелно и независимо от значителната учебна и организационна заетост, Златаров отначало самостоятелно, а по-късно с помощта на своите асистенти, докторанти, студенти и други сътрудници през периода 1908-1936 г. публикува на български и чужди езици 87 научноизследователски труда (журнални статии). Някои от научните си резултати Златаров докладва на редица научни форуми у нас и в чужбина. Така той разнася славата на българската наука по света.

По-важните основни проблеми, които Златаров разработва, са: изследване (анализ на състава, хранителна и калорична стойност, начин на приготвяне) на ти-

пичните за българите национални храни (напр. кисело мляко, кашкавал, сирене, лунканки, туршии и др.); пропагандиране и изучаване на нови за българите храни (напр. сланутък или нахут, соя и мляко от соя и др.); анкетостатистични проучвания върху храната и домашния бюджет на българите; изучаване на някои ферментационни процеси; стимулиране на зърна за посев с химични вещества, ензимологични изследвания (влияние на тежки метали и органични съединения върху активностите на някои ензими); действие на цинкови съединения при неоплазмени злокачествени процеси и др.

Сравнително по-малък брой изследвания има Златаров в областта на органичната химия и на аналитичната химия (нова високочувствителна цветна качественна реакция за доказване на азотиста киселина с помощта на неутрално червено в питейния води, по-късно наречена „реакция на Златаров“, както и други аналитични методи).

В ежедневната си научна и преподавателска работа проф. А. Златаров е активно подпомаган от своите две асистентки: Мария Андрейчева-Ванкова (1899-1978) и Дона Калчева (1892-1973). Под научното му ръководство са защитени четири докторски дисертации.

Професор Асен Златаров останена ненадминат популяризатор и разпространител на най-новите за времето си научни постижения (около 240 публикации). Поредица от статии той посвещава на редица известни учени. Бил е талантлив оратор „с медени уста“, умеел е да завладява аудиторията си. Изнесъл е около 1000 сказки из цялата страна при пълни салони. Автор е на литературни статии, стихове, лирична проза и един роман.

На 22.12.1936 г. Златаров умира във Виена (Австрия), след безуспешен опит да бъде спасен чрез операция. Погребан е в Софийския централен гробищен парк. Погребението му се превръща във внушително всенародно поклонение (присъстват над 50 000 души, положени са над 80 венци).

„.....искал бих в една последна лекция на студентите да им кажа няколко прости, но важни неща да ги имат като напътствие и като спомен от мене. Щях да им внуша, че трябва като младежи да отглеждат три добродетели: любов към труда, любов към истината и любов към народа. Да обичат България – да я обичат чисто и предано и никога от тази си обич да не правят кариера...“

Асен Златаров (1936)

ПОРТРЕТИ ОТ ДВА ВЕКА (XIX-XX)

ПРОФЕСОР АНТОН ШОУРЕК – ЧЕХЪТ, ЗА КОЙТО БЪЛГАРИЯ СТАНА ВТОРА РОДИНА

*Проф. д-р Петър Русев,
секция "Математика" към СУБ*

Забележителен феномен от следосвобожденската ни история е непосредственото участие в нея на изтъквани чешки деятели на науката, изкуството и образованието - историка Константин Иречек, археолога Карел Шкорпил, Антон Шоурек (1857-1926) - един от пионерите на висшето и средното образование по математика в България.

Роденият в Прага А. Шоурек след солидно образование във Виенската и Пражката политехника и в Пражкия университет заема длъжността гимназиален учител в Сливенската, а впослед-

ствие - в Пловдивската реална гимназия. Някои от издадените от него литографирани записки от уроците му по различните дя-

лове на геометрията са наградени от тогавашното Министерство на народното просвещение и са одобрени за редовни учебници.

продължение от стр. 8

Катедрата по геометрия от създаването ѝ през 1904 г. до 1926 г.

С отговорност и ентузиазъм А. Шоурек започва да чете лекции по алгебричен анализ (1890-91), висша алгебра (1891-92), както и по всички геометрични дисциплини в течение на следващите учебни години. Литографирани записки по тях са служили като учебни пособия на поколения студенти. А. Шоурек остава титуляр на четири години по геометрия до края на университетската си дейност. Голямата му любов е дескриптивната геометрия, която твърде скоро влиза във фундамента както на университетското образование по математика, така и в учебните програми на висшите технически и военни заведения. През 1914 г. излиза от печат като издание на Софийския университет

обемистият Учебник по дескриптивна геометрия на А. Шоурек. Несъмнено този труд е плод на дългогодишната преподавателска дейност на автора освен в Софийския университет и в Генералшабната школа (1895), Военното училище (1893-1903), както и в Рисувалното училище, където е преподавал конструктивна перспектива (1897-1912). По думите на акад. Б. Петканчин, ръководител на Катедрата по геометрия (1948-1976), учебникът е „огромна съкровищница на дескриптивно-геометричен материал... енциклопедия на дескриптивната геометрия, която е богато снабдена и с исторически, и с библиографски бележки...“

Обичал е да изработва модели на геометричните обекти, в което е увеличил своите ученици и студенти. Бил е уредник (1891-1915) на създадените от него ма-

тематически сборки на университета. Превежда учебници по алгебра и геометрия за средните училища, публикува в Списанието на Физико-математическото дружество (на което е бил един от основателите), на което е бил и редактор (1906-1910), пише статии, засягащи педагогическата страна на математическото образование в средните училища... Според приемника му по катедрия проф. Димитър Табаков изнесеният от проф. Шоурек реферат по преподаването на математиката в България на Международния конгрес на математиците в Хайделберг, Германия (1901), „предхожда изучаването на математическото обучение във всички културни страни“.

Според завещанието му е основал фонд „Антон Шоурек“ за насърчаване на студенти, работещи в областта на дескриптивната

и проективната геометрия. Личната си библиотека е дарил на Университетската библиотека.

Проф. Благовест Долапчиев, който в спомените си за А. Шоурек го нарича свой учител, пише: „Антон Шоурек, макар и чужденец, остави незаличими следи в историята на нашия университет и по-специално в тогавашния Физико-математически факултет. От него започва традицията на нашия университет, характеризирайки чешката школа, и у нас. Той е първият наш синтетик и нему се дължи голямата начетеност в онези години, която са имали и нашите по-стари учители и някои специалисти военни в областта на изобразителната геометрия. А тя даде здрава основа на следващите поколения български математици - геометри.“

Дълг е творческият път на проф. Стефан Георгиев – в сравнение с живота му. Тръгнал е от Болградската гимназия – роден е в Болград, Бесарабия, на 1 август 1859 г. Завършването ѝ съпада с паметната за България 1878 година и той, като много други българи, поема за родината с ентузиазъм и плам. По пътя спира за кратко в Румъния и става учител в няколко училища – във Варна, София и Дупница. Стеснителен от малък, слаб и с изпито лице, Стефан Георгиев преподава живо и занимателно – живецът се отразява в погледа му. И е жаден за знания – получава държавна стипендия и през 1881 г. заминава за Прага за 2 г., след това - за Лайпциг - да учи естествени науки.

През 1886 г., след завършване на висшето си образование той защитава докторат и година по-късно работата му е публикувана в немско списание. Тази работа се смята за първата научна публикация по ботаника, написана от българин. Но Стефан Георгиев не само с това е първи. Той е първият, който се опитва системно да изучи и опише флората на страната - „ботанизува през разпусите“. Знае, че ще му трябват години, но следва набелязаната

ДА "БОТАНИЗУВАМЕ" ЗА КРАТКО С ПРОФ. СТЕФАН ГЕОРГИЕВ...

Стефка Китанова,
секция "Лесотехнически науки" към СУБ

„Не по-малко чест за Висшето училище прави и Ботаническата сбирка, както и ботаническата лаборатория, тъй като участват от преподавателя по ботаника д-р Ст. Георгиев, който може да се нарече с гордост единствен специалист по българската флора.“

Из годишния рапорт на ректора на ВУ проф. Е. Иванов за уч. 1893-94 год.

цел. Страстно, с упоритост – че чак водачът му из Рила, Вазовият герой Бай Тодор Хайдутин (Тодор Павлов), се чуди на смелостта му и на силите му цял ден да търчи и да се катери – „то поне блики да бяха...“.

Той за първи път ще намекне в публикация, че може би е имало заледявания по нашите планини. Стефан Георгиев е първият, съобщил 1469 растения, много от които нови за флората на България и на Балканския полуостров. През

1891 г. става първият преподавател по ботаника в новооткрития Естествоисторически клон на Физико-математическия факултет на Висшето училище. По думите на тогавашния министър на просвещението той е най-подходящият човек. И има амбицията и ясният план да създаде образцов ботанически институт.

За съжаление, животът му не върви „по мед и масло“. Първото разочарование е публикуването през 1981 г. „Flora Bulgarica“ от

Йозеф Веленовски – с когото са приятели от студентските години в Прага. Но според Стефан Георгиев издаването е прибързано, непълно и с неточности.

Другото, голямото разочарование е неиздръжливостта на тялото. По време на поредната ботаническа екскурзия го поваля тежка блатна треска. Не закъснява и туберкулозата. И понеже не иска да се предаде на тленното – чак в края на учебната година – лятото на 1894 г., отива да се лекува в Пруска Силезия (днес Югозападна Полша). След завръщането си се опитва да навакса пропуснатото и започва разширяването и доизграждането на Ботаническата градина в двора на Висшето училище, после втората – в изоставената градина при Докторския паметник. В същото време продължава съграждането на лабораториите, комплектуването на хербариите, писането на статиите... Докато волята се предаде на болестта – през пролетта на 1900 г. отново заминава за Гьоберсдорф, откъдето скоро след това – на 10 май, идва и печалното писмо за смъртта му.

Наистина дълг път за толкова кратък живот – сякаш живял на един дъх!

Няколко малки постройки в Борисовата градина, североизточно от плажа „Мария Луиза“, привличат вниманието на минавачите. Това е Астрономическата обсерватория на Софийския университет - първата на Балканите. Тя е първата сграда, построена от Висшето училище в София, и е неделима част от историята на нашата Алма матер, един от символите на възраждащата се култура, наука и образование в младата българска държава след Освобождението.

Строителството ѝ започва през 1892 г. по инициатива на проф. Марин Бъчеваров - първият преподавател по астрономия

ПРОФ. МАРИН БЪЧЕВАРОВ – ОСНОВОПОЛОЖНИКЪТ НА БЪЛГАРСКАТА АСТРОНОМИЯ

Проф. д-рн Георги Иванов,
Астрономическа обсерватория към
СУ "Св. Кл. Охридски"

в тогавашното Висше училище (сегаговият Софийски университет). Тогава Борисовата градина е па- сище на с. Слатина, което е дос-

тигало до Орлов мост. Старото здание и големият купол са завършени през 1894 г.

Проф. Марин Бъчеваров е ро-

ден на 1 октомври 1859 г. в Горна Оряховица. Той е един от ученолюбивите и природно надарени младежи, на които българското правителство осигурява стипендия за обучение в Русия, където завършва реална гимназия в гр. Николаев и Физико-математическия факултет на Московския университет през 1884 г.

През 1892 г. М. Бъчеваров е назначен за извънреден преподавател по астрономия, от 1893 г. е редовен преподавател, а от 1895 г. до смъртта си през 1926 г. - редовен професор, основател и титуляр на Катедрата по астроно-

продължава на стр. 10

продължение от стр. 9

мия. Чел е курсове по „Сферическа с практическа астрономия“, теоретична астрономия, метеорология, физика, аналитична механика, астрофизика и небесна механика. Бил е добър преподавател и педагог. Ето каква пише в спомените си бившият му студент Нестор Бучков (Юбилеен сборник на ФМД): „В аудиторията по физика на катедрата е застанал с блага усмивка професор Марин Бъчеваров. Сладкодумните му уста ни запознават с необятните тайни на природата, с великите постижения на учените във физиката, астрономията и метеорологията.“

Астрономията в катедрата и обсерваторията към нея в тогавашното Висше училище (ВУ) отначало се развива като наблюда-

телна дисциплина. Първият наблюдателен уред на новата обсерватория е зрителната тръба на известния български учен-възрожденец д-р Петър Берон (подарена от неговия племенник Стефан Р. Берон на Българското книжовно дружество, което я предоставя на ВУ) и която сега се съхранява в Националния политехнически музей. Освен нея обсерваторията разполага с преносима меридианна тръба и кометотърсач. Проф. Бъчеваров доставя много астрономически уреди (екваториал с обектив 160 mm, зенитен 55 mm телескоп, 20 mm екваториал и др.), като най-важният от тях е телескоп на екваториална монтировка „Груб“ с обектив 16 см. Уредите на Астрономическата обсерватория се използват предимно за учебна работа. През 1910 г. проф. Бъчева-

ров създава Астрономическия институт към Софийския университет и прави наблюдения на Халеевата комета, които са публикувани като статия в списание „Естествознание“ (год. 1, 1909/1910), а студентът А. Кунчев пресмята ефемеридите на кометата.

В своя личен дневник проф. Бъчеваров отбелязва, че би имал по-големи успехи в науката, ако не е била огромната му учебна и административна дейност. Бил е пет учебни години декан на Физико-математическия факултет и две учебни години ректор на Софийския университет. Участва в тричленната комисия, която по решение на Академичния съвет от 7 март 1897 г. изготвя писмо до министъра на просветата в подкрепа на подновяването на Българското книжовно дружество (днешната БАН), в което се изтък-

ва, че „навред в културните страни покрай висшите учебни заведения се поддържат и научни дружества или академии, които се грижат за разработка на науката“. (М. Арнаудов)

Отдал живота си на астрономията, до края на живота си проф. Марин Бъчеваров не престава да работи със същата любов и всеотдайност, както през първите си преподавателски години, когато според годишния отчет за учебната 1893-1894 г. на ректора на Висшето училище Е. Иванов „своята неуморна дейност и с голямата любов“ заедно с първия професор по физика във Висшето училище Порфирий Бахметъев „са докарали преподаването по физика и практическите упражнения по този предмет до едно положение, което прави чест на заведението ни“.

Едва ли би могло с по-кратки и точни думи от тези, изречени от неговия ученик чл.-кор. проф. Ал. Вълканов, да се характеризира историческата роля и значение на проф. Георги Шишков (1865–1943) за развитието на българската зоологическа наука, изграждането на Софийския университет и българското висше образование. С неговото име са свързани много научни изследвания, факти и събития от развитието на българската зоология, при изброяването на които неизменно и заслужено стои и определението „първи“.

Жизненият път на нашия знаменит учен започва на 10.IX.1865 г., когато в семейството на родолюбивия сливенски лозар Димитър Шишков се ражда малкият Георги. С доста материални лишения младият човек завършва гимназия в гр. Пловдив през 1887 г. с много добър успех и получава държавна стипендия да продължи висшето си образование в чужбина. Негови учители в Пловдив по това време са били известните братя Карел и Херменегилд Шкорпилови, които първи запалили у младия гимназист любов към естествознанието и природата. Ето защо, той без колебание избрал да следва висше образование по естествени науки в реномирания по това време Женевски университет, където е преподавал известният зоолог, еволюционист и общественик от немски произход проф. Карл Фогт. Проф. К. Фогт насочва амбициозния и любознателен български студент към изучаване на анатомията, цитологията и хистологията на сладководните ресничести червеи в Женевското езеро - задача, с която Георги Шишков се справя отлично. Неговата дипломна работа, която защитава с отличие през 1892 г., е публикувана още същата година в известното белгийско списание „Archives de Biologie“.

След завръщането от Женева, от есента на 1892 г. младият зоолог работи 3 години като учител в Търново и Пловдив, но през 1894 г. е поканен лично от министъра на образованието Константин Ве-

ПРОФ. ГЕОРГИ ШИШКОВ – ПАТРИАРХЪТ НА БЪЛГАРСКАТА ЗООЛОГИЯ

Акад. Васил Големански,
Институт по зоология - БАН

личков да оглави Катедрата по зоология в открития наскоро Софийски университет. От май 1895 г. Шишков е избран за редовен доцент и уредник на Зоологическия институт към университета. От есента на същата година е командирован за 2-годишна специализация в Неаполската зоологическа станция при известния морски зоолог и директор на станцията проф. Антон Дорн. По време на престоя си в Неапол доц. Шишков специализира в областта на морската зоология и изготвя над 3000 препарата на различни морски животни за нуждите на обучението на студентите естественици в университета. Донеся и множество учебни картини, табла, рисунки и нагледни средства за онагледяване на лекциите си по анатомия и систематика на безгръбначните животни, по ембриология, по паразитология и други курсове, четири за първи път от него в Софийския университет. Много от тях и днес се използват за лабораторни упражнения и преподаване към курсовете по зоология в Биологическия факултет. През 1903 г. доц. д-р Г. Шишков е избран за извънреден професор, а от 1909 г. е и редовен професор по зоология. За богатата му научна, преподавателска и организационна дейност проф. д-р Г. Шишков е избран през 1921 г. и за член-кореспондент на БАН.

Между най-значителните организационни приноси на проф. Шишков безспорно е създаването на Зоологическия институт към университета, чиито продължители днес са двете катедри по зоология на безгръбначните живот-

ни и по зоология на гръбначните животни. Той е и един от инициаторите заедно с проф. д-р Параскев Стоянов за създаване на Морски научен институт на Софийския университет във Варна по подобие на Неаполския аквариум. Строежът започва през 1906 г., но поради политически причини, поредица от войни и други причини идеята е реализирана едва през 1912 г., когато е открита Морската биологична станция на СУ във Варна.

Инициатор е за създаването и на Медицински факултет към СУ и на 10.IV.1918 г. от 10 ч. чете първата лекция в новооткрития факултет, въпреки съпротивата на част от университетските професори. Бил е 2 пъти ректор на Софийския университет (1918-1919, 1928-1929) и се е отличавал с демократичните си убеждения и политика за подпомагане на бедните студенти и насърчаване на научната работа на преподавателите.

Не по-малко значима е и дейността на проф. д-р Шишков за привличане, насочване и подпомагане на млади негови студенти за изследователска работа в областта на зоологията и естествознанието. Негови студенти, дипломанти, а по-късно и негови асистенти и колеги са такива известни учени и личности като акад. д-р Иван Буреш, акад. д-р Методи Попов, член-кор. д-р Георги Паспалев, член-кор. проф. Александър Вълканов, проф. д-р Стефан Консулов, проф. Живко Ламбрев, проф. Петър Петков и много други, които с благодарност си спомнят по-късно за своя професор.

„Моята най-искрена признателност – пише в писмо от Мюнхен от 4.IV.1906 г. акад. Методи Попов - че станахте причина да бех изпратен в странство. Ще гледам да оправдая напълно Вашето доверие. С дълбока почит : М. Попов“.

Блестящата докторска дисертация на българския учен върху анатомията, цитологията и хистологията на ресничестите червеи на Женевското езеро се ползва и цитира и днес от различни изследователи на тази група нисши животни.

След завръщането си в България проф. Шишков извършва редица пионерни изследвания и върху сладководните ресничести червеи в България, върху нисшите сладководни ракообразни, върху комарната фауна (заедно с проф. Ст. Консулов), върху рибната фауна на страната и др. Нему дължим заслугата и за първите български проучвания на черноморската фауна пред българските брегове, както и за откриването в Черно море на една неизвестна дотогава група морски кърлежи (1907). Дългогодишните му изследвания върху фауната на българското Черноморско крайбрежие са публикувани във френско научно списание (1912) и съдържат сведения за намирането на 249 вида морски животни, от които 8 не са били известни дотогава в Черно море. Особено ценни за съвременната зоология и екология са сведенията на проф. Шишков за рибната фауна на почти всички по-големи български реки в началото на XX в., от които ние днес можем да съдим до какви катастрофални екологични последици е довело безогледното строителство, замърсяване, браконьерство и безхаберие през последните десетилетия.

Името на чл.-кор. проф. д-р Г. Шишков с право е записано на златните страници от славната история на Софийския университет, на националната ни култура и българската зоологическа наука и образование.

Когато се заговори за екология и опазване на околната среда, веднага си представям снажната и достолепна фигура на академик Георги Близнаков и вечно търсещите му и искрящи очи. Самият той смята себе си за човек, който като много хора днес, освен в тясната си специалност (физикохимия), се интересува и от процесите в заобикалящия ни свят и един от хората, търсещи истината в един объркан и разочарован свят.

Г. Близнаков е роден в гр. Берковица през 1920 г. Той е професор по неорганична химия в СУ „Св. Климент Охридски“, негов ректор през 1981-85 г. Създава Института по обща и неорганична химия при БАН и е негов дългогодишен директор. Активно работи по изграждането на науката и образованието в България. Чуждестранен член е на Руската и на Чехословашката академия на науките, на Мексиканската инженерна академия. Почетен доктор е на Токийския университет „Сока“, почетен професор на университета „Сан Маркос“ в Лама, член и почетен член на наши и чуждестранни научни дружества и съюзи. Носител е на много наши и чуждестранни наг-

ради, ордени и медали.

Работи в областта на кристалите, абсорбцията и катализата, неорганичния синтез и по научните проблеми за опазване на околната среда.

Като ректор на СУ „Св. Кл. Охридски“ и като зам.-председател и главен научен секретар на БАН той допринася много за интеграцията между университетската и академичната наука: съставянето на общи научноизследователски планове, достъп на университетските преподаватели до изследователската и издателската база на академията и участие на учените от БАН в учебната дейност на университета.

Към опазването на околната среда и екологията Г.Близнаков

се „пристрастява“ след запознаване през 1977 г. с книгата на ръководителя на Римския клуб Аурелио Печеи – „Човешките качества“.

Завладян от идеите за изучаване на глобалните проблеми, характерни за цялото човечество независимо от политическия строй или равнище на икономическо развитие, Г. Близнаков започва да се стреми да осъзнае проблемите на съвременното общество, като ги разглежда в тяхната съвкупност. Към тези проблеми се отнасят борбата за въоръжаване и заплахата от ядрена война; замърсяването на околната среда и Световния океан; изтощаването на природните ресурси; безконтролният ръст на

народонаселението; задълбоченото неравенство между страните.

Акад. Г. Близнаков се занимава с проблемите на околната среда, свързани с химията. Особено внимание отделя на замърсяванията, които се предизвикват от химически процеси и продукти на химията и мерките, които трябва да се вземат за предотвратяване и отстраняване на тези замърсявания. Той смята, че за да може да се опазят природата и околната среда, трябва да има съответно законодателство и затова пледира за актуално българско законодателство, стандартизация и мониторинг по проблемите на опазване на околната среда.

Изключителен българолоб, акад. Г. Близнаков отдава цялата си дейност за благото на България, на народа. Той е убеден, че „в своята светла история българският народ е бил много пъти първи и е творил велики дела, които са оставили светла диря в европейската и световната цивилизация. Той и сега може да събере в едно силите на своите синове и дъщери и да направи подвиг – и за нас, и за онези, които идват след нас.“

АКАДЕМИК ГЕОРГИ БЛИЗНАКОВ ПИТА: "НАКЪДЕ ЧОВЕЧЕ?"

Ст.н.с. / ст. дфн Искра Арсенова, ЦНИН - БАН

АКАД. НИКОЛА БОНЕВ – ЖИВОТ, ОТДАДЕН НА АСТРОНОМИЯТА

Проф. дфн Георги Иванов, Астрономическа обсерватория на СУ "Св. Кл. Охридски"

С името на акад. Никола Бонев (1898-1979) е свързано развитието на астрономията в България в продължение около половин век. Роден е в Стара Загора, където получава гимназиалното си образование. След завършването на специалността физика и математика на Софийския университет (1922) постъпва на работа като асистент в Катедрата по диференциално и интегрално смятане. Първите си стъпки в астрономията прави като специализант в Сорбоната и наблюдател в Парижката обсерватория (1922-1924). През 1928 г. защитава докторска дисертация в Берлинския университет на тема „Потенциалът на Нойман и обратните спътници на Юпитер и Сатурн“. Същата година е избран за доцент в Софийския университет. От 1932 г. е извънреден професор, през 1937 г. е избран за редовен професор по астрономия, през 1948 - за чл.-кор. на БАН, а през 1977 г. - за академик.

Повече от 40 години Н. Бонев чете лекции по сферична астрономия, теоретична астрономия и астрофизика. Лекциите му по теоретична астрономия се отличаваха със своята яснота и прецизност. Учител е на по-голямата част от професионалните астрономи в България. Написал е първите университетски учебници по

астрономия, издадени на български език, които доближават преподаването до това на европейските университети: „Астрономия“, „Теоретична астрономия“ и „Астрофизика“, многократно преиздавани. Учебникът по теоретична астрономия на проф. Бонев остана актуален и в наши дни, а курсът по небесна механика, който сега се чете на студентите от специализацията по астрономия, е изцяло основан на теорията, изложена в учебника му „Теоретична астрономия“. Разбира се, петзначните логаритмични таблици, с които някога се пресмятаха орбитните елементи на комета, са само спомен - и то само за моите връстници. Пресмятането на траекториите на космическите апарати сега става въз основа на същата теория, развита от проф. Бонев, но алгоритми-

те са приспособени за съвременните компютърни технологии.

Най-широка международна известност и най-висока оценка от астрономите получава трудът на Никола Бонев, в който разглежда проблема за произхода на лунните кратери. Той изхожда от идеята, че разпределението на кратерите на Луната е свързано с причината за произхода на кратерите. Ако лунните кратери са се образували от падането на метеорити, което е случайно явление, тяхното разпределение върху лунната повърхност също трябва да е случайно. Като изследва разпределението на разстоянията между кратерите, той доказва, че това разпределение не е случайно. В своите спомени той пише: „Твърде забележителна е моята дейност в изследването проблемите на Луната в

течение на 40 години. Дойдох до схващането, че по-големите кратери върху Луната и Марс са от вулканичен произход и че по-малките кратери могат да са от метеоритен произход.“ Това заключение на Бонев е общоприето и то може да се прочете във всеки съвременен учебник по астрономия.

Освен научната и преподавателската си дейност, Бонев е развил огромна обществена и административно-научна дейност. Ръководител е на Катедрата по астрономия и Астрономическата обсерватория на СУ в продължение на 40 години, а на Секцията по астрономия (сега Институт по астрономия) при БАН - 24 години. През 1942 г. построява новото здание на Астрономическата обсерватория на Софийския университет в Борисовата градина, закупува нов малък телескоп, обсерваторията става със закон Служба за точно време. Инициатор е за построяването на НАО - Рожен, която става най-голямата обсерватория в Югоизточна Европа и е гордост за българската наука.

Акад. Н. Бонев изпревари своето време, защото неговата активна дейност водеше астрономията в България по пътя към европейската наука. Ако не беше той, нашата астрономия нямаше да е това, което е днес.

„Аз съм Даки, но за лошите съм Драки“ – така акад. Даки Йорданов определя себе си, когато казва, че не се е боял да защитава истината. И няма как да се бои и да не я защитава – човек, с детство като неговото, просто трябва да го прави.

Роден е на 1 септември 1893 г. в Омуртаг – пети по ред от общо 3 сестри и 7 братя. Хранени предимно с хляб, и от време на време чорба от щир, от слез, от върхове на картофени стъбла – кой да им каже, че са отровни – пък и нали са оцелели! И може би тези „ботанически“ чорби са го закърили за ботаниката!

Макар истината да е друга. А тя започва от желанието за учене – силно желание – толкова силно, че семейството все пак спастра някои и друг лев, за да може Даки да учи. Първо в Омуртаг, после Шумен, после Ески Джумая (Търговище), после Разград и пак Шумен – все на места, където се учи безплатно. И все свързани със земеделие. И става почти неизбежно Даки да се захване с ботаника. Учението обаче върви с прекъсвания – къде изключван заради леви увлечения, къде заради фронта. Но след завършване на гимназията в Шумен, през 1914 г. той се записва студент по естествени науки в Софийския университет. И пак с пре-

АКАД. ДАКИ ЙОРДАНОВ: "АЗ СЪМ ДАКИ, НО ЗА ЛОШИТЕ СЪМ ДРАКИ"

**Стефка Китанова,
секция "Лесотехнически науки" към СУБ**

късване – отново на фронта, после безпаричие. През февруари 1921 г. завършва висшето си образование със защита на дипломна работа за флората на Омуртагска околия. И вероятно пак съдбата се намесва – запознава се и се сприятелява с Николай Стоянов и Борис Стефанов – а те по това време пишат „Флората“! И новозавършилият Даки им помага. Участва и в екскурзия по Странджа, назначават го като ботаник в Централния земеделски изпитателен институт, а през 1922 г. проф. Стефан Петков го кани за асистент и така се озовава в Алма матер – за повече от 50 години. Пак с прекъсвания – арестуван и уволнен покрай атентата 1925 г. в църквата „Св. Неделя“ – защото не криел убежденията си. Но се застъпват влиятелни учени и го връщат в университета. След това заминава на спе-

циализация в Берлин, където го съветват да насочи научните си интереси към проблемите на физиологията на растенията, но той си дава сметка, че в България това е невъзможно, а и по-интересна му е флората и растителността. По това време има разнообразни контакти с учени от двете посоки – и от запад, и от изток. Кариерата продължава с ускорени темпове – от редовен доцент през 1944 г. до академик през 1947 г. През това време, освен с научната се занимава и с административна работа – декан на Физико-математическия факултет, зам.-ректор и ректор на Софийския университет, директор на Института по ботаника – БАН, член на комисии, съвети, председател на Ботаническото и Природоизпитателното дружество, основател на Ботаническата градина - Балчик, и т.н., и т.н.

Не изостава обаче и преподавателската му дейност – упражнения, практики, лекции, консултации и ботанически екскурзии с дипломантите и студентите.

И резултатите: съобщил е над 10 рода нови за България, около 150 подвида, разновидности и форми – нови за Балканския полуостров или Европа, над 60 нови за науката видове (някои в съавторство), многобройни публикации в областта на флората, палеоботаниката и др. За съжаление, не доживява да види публикувана докрай „Флора на НР България“ – започната през 1958 г. До смъртта му през 1978 г. излизат само 7 от общо 10-те тома.

Казват, че акад. Даки Йорданов е черпел сили и бодрост от природата – и сигурно затова е бил винаги с ведро настроение и оптимизъм. Въпреки бедността в началото на жизнения му път и перипетии в живота му – сърдечна криза, счупен крак, перде на очите и операция. Даже бяга от болницата – след инцидент край Балчик – за да се захване отново с работата си. И на шагата на негов колега, който му казвал, че теоретически не е жив заради пулс от 35-38 удара в мин., Даки Йорданов отговарял, че няма скоро да потвърди на практика това твърдение.

Това не е пътепис, а животопис – за учения и човека Димитър Атанасов, роден на 11 февруари 1894 г. в с. Грамада, Видинско. И допринесъл за някои неща около нас, за които дори понякога не се замисляме откъде и как са дошли. Например, защо в Самоков има хубави картофи или откъде тръгва развитието на фитопатологията. И изобщо не си даваме сметка, че те всъщност са „измислени“ от хора – такива като нас... и не съвсем.

В случая с картофите, става дума за първия български агроном с висше образование – споменатия вече проф. Димитър Атанасов. Тръгнал от Земеделското училище в Садово (1914), за да продължи образованието си в Лайпциг. И за да избегне войната, отива в Америка – Мичиганското висше училище по аграрни и естествени науки (1915), след което прави докторат по фитопатология в Медисън (1920). Но и да се завърне в България, за да продължи да подбира и квалифицира млади хора в Агрономическия факултет на Софийския университет. Че и да привлече Рокфелеровата фондация да построи през 1928 г. хубавата сграда за него (сега Биологически факултет към СУ „Св. Кл. Охридски“ до Националното радио). А и да внедри новости – създавайки поминък на населението в Самоковско, внася холандския сорт картофи „Бинте“. И да участва в написването на редица закони: за опазването на растенията от болести и неприятели (1930); за защита на родната природа (1936),

ПРОФ. ДИМИТЪР АТАНАСОВ И БЪЛГАРСКАТА РАСТИ- ТЕЛНОЗАЩИТНА НАУКА

**Стефка Китанова,
секция "Лесотехнически науки" към СУБ**

по силата на който Витоша се обявява за национален парк; инициатор е за изработването на Закона за контрол на химичните средства в земеделието (1936). Участва в разработването на Правилника за контрол на химичните средства за борба с болестите и неприятелите по растенията.

Но за да стигне до собствени си научни постижения в областта на фитопатологията и растителната защита, е трябвало да измине дълъг път – след доктората следват специализации в Берлин (1920-1921) и Вагенинген (1921-1925). Д. Атанасов е първият преподавател по фитопатология в Агрономическия факултет на Софийския университет. Той е основател и първи директор на Института за защита на растенията (1935-1941). Научната му дейност е свързана с развитието на българската растителнозащитна наука. През периода 1935-1936 г. е министър на земеделието, а през 1943-1944 г. е декан на Агрономическия факултет към Софийския университет.

Обществената дейност не му

пречи да продължи проучванията върху вирусните заболявания по растенията и да публикува над 100 научни труда по фитопатология, както и първите на Балканите учебници по обща и горска фитопатология (преведени на румънски и сръбски език); да обучава първите специалисти в тази област. Основата на тези трудове е експерименталната работа, извършена от професора на територията на собствената му земя в с. Мрамор. Там също така се е заел и с „връщането“ на лалетата на родна територия.

И хубавата история май свършва дотук. Защото през 1945 г. Д. Атанасов е уволнен, кабинетът му отнет завинаги – прозвучало почти като смъртна присъда. През 1948 г., след като е погасен заемът за къщата, семейството е изселено в Плевен. През 1951 г. Д. Атанасов е арестуван и в неизвестност няколко месеца – но завърнал се жив, макар и изтощен и отслабнал – от Кюстендилския затвор. Малко разхлабване на примката има през 1956 г., когато професорът е приет като извънзатен неплатен сътрудник,

забележете – в основания от него (!) Институт за защита на растенията – вече в Костинброд. Получава щатно място през 1961 г., но не за дълго – през 1964 г. е уволнен по непригодност и освободен от Научния съвет. И за да е довършен докрай – имотът в с. Мрамор е отчужден. Едва през 1976 г. се нанасят в ново жилище – съпругата му – холандка (на 76 години), и Д. Атанасов – вече на 82, с прекаран инфаркт. Но тя не се радва дълго – издъхва в болница през 1978 г. пред очите на малката им дъщеря.

Междувременно на проф. Атанасов му е разрешено да напусне България няколко пъти – на собствени разноски, за участие в няколко конференции и срещи на фитопатологични теми и е удостоен с „Доктор хонорис кауза“ от Университета в Бордо. След смъртта на съпругата си продължава заниманията си – предимно в Народната библиотека – а какво е един учен без лаборатория и практически опити!? Но името му е добре известно извън страната и за него остава утехата, че светът е по-голям от България. И така до 14 юли 1979 г., когато го намират затворил очи в любоимото кресло, със спокоен и красив израз на лицето.

Проф. Димитър Атанасов изиграва решаваща роля за квалификацията на бъдещите професори в Агрономическия факултет и учени в нашите земеделски институти. Той бива натоварен от Рокфелеровата фондация да подбира

продължава на стр. 12

продължение от стр. 12

млади таланти хора за специализации в Европа и Америка със стипендии на фондацията. С не-

гова препоръка специализират ботаника и генетика проф. М. Христов, генетикът Дончо Костов, фитопатолозите Иван Ковачевски, Атанас Христов и Димитър Додов.

Проф. Д. Атанасов е бил член на няколко дружества по фитопатология и ентомология – Американското, Холандското, Парижкото, на научния съвет на Между-

народния институт по земеделие (Рим), Дружеството по приложение на ботаника (Берлин), Българското ботаническо дружество и Българското земеделско дружество.

Всяка наука има своите големи имена в национални и световни рамки. Голямото име на българската метеорологична наука през ХХ век е Любомир Кръстанов. Роден е на 15.11.1908 г. в гр. Плевен. Добър ученик във Втора мъжка гимназия в София, той е спортист – запален турист, планинар, добър скиор. Любимият му спорт обаче е футболът – нападател на своя отбор ФК-13.

През 1927 г. Л. Кръстанов завършва гимназия и става студент по физика в Софийския университет. Макар и като далечно ехо, до нас достигат големите открития във физиката по това време – теория на относителността, квантовата механика и др. Далновидни учители запознават с тях най-добрите си ученици и студенти. Между тях е и Кръстанов. Заедно със своя състудент и приятел Р. Каишев (по-късно също професор и академик), двамата имат шанса да попаднат в групата на младата тогава извънреден професор към Софийския университет Иван Странски (по-късно световноизвестен учен). В тази група по онова време се развиват бурно и плодотворно основните идеи на молекулно-кинетичната теория на кристалния растеж и образуване на нова фаза. В тази дейност участие взема и Л. Кръстанов. Тук за първи път се проявява научната му прозорливост.

Темата, зададена от първоучителя Ив. Странски, е важна, но звучи твърде специализирано и трудно разбираемо извън тесния кръг на физико-химици. Опирайки се и на други преди него, Кръстанов ясно поставя и дава едно

АКАДЕМИК ЛЮБОМИР КРЪСТАНОВ – ГОЛЯМОТО ИМЕ НА БЪЛГАРСКАТА МЕТЕОРОЛОГИЯ

*Акад. Стойчо Панчев,
ЦЛСЗВ-БАН,
Физически факултет – СУ "Св. Кл. Охридски"*

решение на проблема за фазовите преходи на водата в атмосферата и образуване на облаци и валежите – дъжд, сняг и град. Фундаменталните му работи от края на 30 и началото на 40-те години на миналия век, доразвити от него и други, не са загубили научната си стойност и продължават да се цитират и сега. Така той се ориентира изцяло към метеорологията. Едва ли тогава е предполагал, че тя ще стане негово съдба и поле за истинско разгръщане на неговия талант на учен и организатор на науката и нейните приложения от най-висока класа. Не е възможна тази дейност да бъде описана тук. Затова ще посочим само няколко примера: специализация в Германия и контакти с водещи учени (1940); началник на единната Хидрометеорологична служба (ХМС) (1950-1959); председател на БАН (1962-1968); директор на създадения от него Геофизичен институт на БАН (1962-1977); професор-преподавател в Софий-

ския университет (от 1951) и още много дейности и постове в науката и държавата.

Истинско удивление буди тази толкова широка дейност на Л. Кръстанов, вместена в 4 десетилетия. Въпреки това, той си оставаше земен човек със своите предпочитания, симпатии и антипатии, както го помни авторът от четвъртвековното познание и общуване с него. Той уважаваше студентите като личности и те му отвърщаха със същото. Забележеше ли млад човек, перспективен за науката, оказваше своята поддръжка. Лекциите му бяха пределно разбираеми. Той смяташе, че студентите трябва да научат физиката на процесите, протичащи в атмосферата и отговорни за времето. Останалото ще дойде от практиката, ако метеорологията стане и тяхна професия, както това е станало с него.

Достигнал до високи нива в държавата и партийната йерархия, Кръстанов остана непреклонен към привилегии. Живееше

скромно със съпругата и дъщеря си в стар апартамент на ул. „Хан Аспарух“ №66 в стария център на София. Хората от квартала го уважаваха, защото не странеше от тях и на маса в съседното заведение обменяха новини за събития у нас и чужбина.

Но дойде съдбоносният ден 4 март 1977 г. България беше разтърсена от силното земетресение във Вранча (Румъния). То беше като силен шок след много десетилетия на „спокойствие“ на нашата земя. Всички говореха за него, изказвайки различни мнения, най-често некомпетентни. Много от тях касаеха Геофизичния институт на БАН, чийто директор беше Л. Кръстанов. Беше необходимо учен с безспорен авторитет публично да изкаже становище от гледна точка на науката: какво всъщност се беше случило и доколко е вероятно бедствието да се повтори. Както неведнъж е станало по други поводи в дългия трудов път на ръководител от голям ранг, Кръстанов пое цялата отговорност върху себе си. Той направи изявление по телевизията пред лицето на цялата страна, което внесе известно успокоение.

Скоро след това Кръстанов се разболя тежко. Постъпи в болница. Почина на 8 май същата година.

Животът на Любомир Кръстанов беше изпълнен с положителни факти и събития. Той беше нестандартен учен, организатор и изобщо гражданин на нашата страна. Безкрайно скромнен и чужд на суетата, той остави преди всичко наука, дела и почти никакви сведения за себе си.

НЕЗАЛЕЧИМАТА ДИРЯ НА ПРОФ. МИХАИЛ АРНАУДОВ В НАУКАТА И КУЛТУРАТА

*Николай Поппетров,
секция "История" към СУБ*

Независимо от контекста, в който се оценява делото на Михаил Арнаудов, не може да има съмнение, че това е една от емблематичните за Софийския университет личности. Университетската му кариера е впечатляваща. Възпитаник на първото българско Висше училище, той специализира в Лайпциг (благодарение на проф. Иван Шишманов, който забелязва необикновената дарба на своя студент), Берлин и Прага (където защитава докторат върху българските народни приказки), след което отново се завръща в университета, за да започне в 1908 г. с конкурс преподавателска кариера като доцент в Историко-филологическия факултет в катедрата, оглавявана от проф. Шишманов, когото през целия си живот нарича свой учител. През 1914 г. е избран за извънреден професор, а през 1919 г. – за редовен професор. През 1921-1922 г. Арнаудов е декан на Историко-филологическия факултет, а през 1935-1936 г. –

ректор на Софийския университет. Бил е директор на Народния театър (1926), председател на Съюза на българските писатели (1923-27; 1931-33). Израз на признание към неговите научни приноси е избирането му за дописен член (1918) и академик (1929) на БАН, както и за почетен доктор на университетите в Хайделберг (1936) и Мюнстер (1943).

Академичният му път е в областта на фолклористиката и сравнителната литературна история и продължава цели 36 години – до есента на 1944 г., ко-

гато е уволнен по политически причини. През 1935/1936 г. той е ректор, а през 1937-1938 г. се посвещава на работа по повод половинвековния университетски юбилей. Автор е на подробна и кратка история на университета, съставя алманаха му и пр. – израз на признателност, уважение и справедлива оценка към стореното от предшествениците, без които са немислими обществено благополучие и културното възможване на нацията.

Изключително трудолюбив, целеустремлен и плодовит, за своя

стогодишен живот (роден е на 5 октомври 1878 г. в Русе, а умира на 18 февруари 1978 г. в София) той оставя внушителен брой публикации в няколко изследователски направления. Стефан Попвасилев го описва като „човек и учен с изисквана външност, пъргав вървеж, бързотечна реч и ясна мисъл, общителен и с гостоприемлив маниери“, който през цялото време на дългогодишното им приятелство винаги е предизвикал удивление „с работоспособността си, ценейки времето си“. Всяка сутрин към 9 часа започвал да пише с перодръжка, облечен в строг официален костюм. Арнаудов не е енциклопедична личност като Иван Шишманов, нито вихрен интелектуалец като Александър Балабанов. За него не са разказвани анекдоти. Личността му не е ярък, „цветен“ акцент в историята на университета. Той обаче има многостранни научни интереси. Не

продължение от стр. 13

страни и от значителни обществени проекти. Научните му приноси са многобройни и в няколко области. В областта на етнографията и фолклористиката работи интензивно върху народната поезия, празнични обичаи, обреди и легенди. Като литературен историк е свързан основно с епохата на Възраждането. Огромна е заслугата му за проучването на жи-

вота и делото на едни от най-важните възрожденски личности – Софроний, Бозвели, Априлов, Раковски, Иларион Макариополски, братя Миладинови, Любен Каравелов. Неговите биографични изследвания са изградени върху огромна изворова база, отлично познаване на епохата, жизнения път и професионалните изяви на отделните личности. Една от най-важните му работи е върху психологията на литературното твор-

чество. Трудовете му имат значение както с оглед книжовната - и в по-широк план културната, така и в контекста на политическата история.

Арnaudов се изявява и като литературен критик - автор е на портрети на писатели и поети от епохата след Освобождението. Значителна дияра в българската културна история остава редактираното от него сп. „Българска мисъл“ (1925-1944).

Умело съчетавайки преподавателска дейност, изследователски занимания и обществена активност, Арnaudов поставя изключително добра основа на българската литературна наука като преподавател и изследовател. С духовното си и творческо наследство той заема трайно място в „съзвездието на българските учени литературоведи и историци на културата“. (Ст. Попवासилев)

„Истинската наука служи на истината и на живота. Какъвто и да бъде нейният предмет, тя трябва да има пряко отношение към жизнените потребности на народа, да опложда неговия дух, да подпомага неговото развитие, да бъде полезна в най-широк смисъл на думата. Наука, откъсната от умствените, нравствените и материалните нужди на дадена обществена среда, е наука ялова. Ако самият научен труд има своите специфични особености, невсякога достъпни за непосветените, резултатите на този труд могат и трябва да намерят своето приложение в разните клонове на общия културен напредък.“

Проф. Михаил Арnaudов

„Работоспособност и жилавост на духа, на характера и неизкоренимата готовност с цената на всичко и въпреки всичко да остане в литературата. Дори при много доброто му познаване на чуждите литератури, той остава при българската, утвърждава нейните ценности и това за мен е основното в неговата фигура.“

Акад. Иван Радев

„Няма изследовател, занимаващ се с неговото дело, няма библиограф на неговите трудове, който да не се е удивлявал на внушителното количество на публикациите – десетки обемисти монографии, стотици статии и студии, мащабна съставителска и редакторска работа.“

Проф. д-р Ани Гергова

„Михаил Арnaudов беше весел човек, обичаше да се смее и не пропускаше случай да вземе участие в разказването на някой актуален виц. Не се страхуваше от черния хумор, говорили сме без задръжки за живота и смъртта, за познаваемия свят тук и за непознаваемия отвъд, разисквали сме да речем Яворовото отношение към смъртта и т.н.“

Любен Георгиев

Роденият през 1884 г. в град Велико Търново Георги Иванов Манев завършва реалния отдел на Търновската мъжка гимназия. След смъртта на баща си се издържа сам като студент във Висшето училище в София. Във Физико-математическия факултет (ФМФ) завършва специалността математика и физика, а през свободното си време работи. Като е учител по физика и математика в Търновската мъжка гимназия създава изключително добър кабинет по физика, достоен и за университета.

Георги Манев постъпва на работа като асистент по физика през 1919 г. в СУ „Св. Кл. Охридски“, след 14 години учителстване и една година специализация по теоретична физика при професор Н. Bouasse в Тулуза, Франция, където е бил изпратен от Министерството на народното просвещение. От 1921 г. е редовен доцент по математична физика, от 1925 г. – частен доцент по теоретична физика, а от 1935 г., след редица перипетии – редовен професор и пръв титуляр на създадената още през 1924 г. по негова инициатива Катедра по теоретична физика. Два пъти е бил декан на ФМФ (1926-27; 1930-31), а през 1936/37 г. – ректор на университета.

Създал е над 12 курса по различни раздели на теоретична и математична физика, които е чел през периода 1921-1944 г., автор е на трите първи български учебника по тези дисциплини. Автор е на над 40 научни публикации по физика, публикувани в Годишника на Софийския университет, както и в най-реномираните научни списания на негово време – статията му в „Zeitschrift für Physik“ е представена за печат от самия А. Айнщайн (!). Публикациите му от онова време засягат проблеми от

ПРОФЕСОР ГЕОРГИ МАНЕВ – ОСНОВОПОЛОЖНИКЪТ НА ТЕОРЕТИЧНАТА ФИЗИКА В БЪЛГАРИЯ

Доц. д-р Пламен Физиев,
ръководител на катедра Теоретична физика
на СУ "Св. Кл. Охридски"

космологията, математическата физика и предлагат една класическа алтернатива на специалната и общата теории на относителността на Айнщайн. Манев води активна кореспонденция с Алберт Айнщайн, която само по себе си днес е обект на специално проучване.

Като ректор на СУ "Св. Кл. Охридски" той има многобройни и съществени приноси по редица важни въпроси: запазване автономията на университета; запазване на бюджета и щата; апелирание за парични кредити, нови доцентски места и студентски стипендии; запазване на утвърдени университетски преподаватели от заплахата за предсрочното им пенсиониране; защита и възстановяване на изборните права на студентите; предотвратяване на изключването на студенти заради политическите им убеждения; противопоставяне на създаването на висши училища, които не отговарят на нормалните образователни и научни изисквания.

Като министър на народното просвещение през 1938 г. – за 8 месеца, той издейства заем за заплащане на заплатите на българските учители, въвежда подбор на кандидат-студентите и обща

система за оценка на зрелостниците в страната, издейства допълнителни места за прием на студенти, средства за започване на нова сграда на ФМФ, започва строеж на Университетската печатница, прави изложби на руската, немската и съветските книги.

В края на 1944 г. видни университетски професори са отстранени от СУ „Св. Кл. Охридски“ по политически причини. Сред тях е и 60-годишният професор по теоретична физика Георги Манев. Това прекъсва неговата кариера на учен и преподавател. Този акт е сериозен удар не само срещу личностите на всички отстранени професори, а и срещу самия университет, който остава лишен от свои водещи учени. Макар че не е възможно да поправим тези събития, днес си струва да си припомним думите на проф. Георги Манев, написани в отчетния му доклад като ректор по повод на предсрочното пенсиониране на университетски преподаватели през 1937 г.: „Не трябва тия няколко души, предали на българската култура пред външния свят, създадени при трудните условия при нас... да бъдат принудени да напуцат своето дело и да лишават науката от ценните си

придобивки.“

Научната работа на професор Георги Манев е оценена като цяло положително както от съвременниците му през първата половина на ХХ век, така и по-късно - в края на ХХ век и началото на ХХІ век. През последните 15 години негови работи намериха широк отзвук и са основа за систематични съвременни изследвания на учени от Канада, Румъния, САЩ, Мексико, Испания, Швейцария, Бразилия, Португалия и др. Тези изследвания са свързани с т.нар. „поле на Манев“. С помощта на модела на Манев в рамките на класическата механика могат да се обяснят основните предсказания от Айнщайн ефекти на теорията на относителността за движение на тела в Слънчевата система и в частност, знаменитата прецесия на орбитата на планетата Меркури. Моделът е много по-прост от теорията на Айнщайн, което го прави привлекателен за много съвременни изследователи. По такъв начин полето на Манев може да се разглежда като мест между класическата и релативистичната механика.

И днес моделът на Манев води до нови неочаквани резултати, описващи астрономическата реалност с използването на методите на класическата небесна механика. Той обединява различни астрономически задачи от астрофизиката, небесната динамика, класическата физика и механиката и дори от атомната физика и спектроскопията.

Професор Георги Манев умира на 15 юли 1965 г., прекарвайки спокойно старините си в домашни условия, посветен на внуците си, както и на своите научни занимания, последните резултати от които са все още непубликувани и непроучени.

Не са малко родените през последните десетилетия на миналия век български интелектуалци, оставили дълбока и трайна диря в следосвобожденския ни културен живот. Мнозина от тях добиха известност и признание далеч зад границите на отечеството ни, извоюваха международен престиж за родната ни наука.

Един от тях е математикът Никола Обрешков, който на 20 юли 1933 г. във Факултета по природни науки на Парижкия университет защитава дисертация на тема „*Sur la sommation des series divergentes*“ за получаването на научната степен „доктор на науките“. Само една година преди това - на 13 октомври 1932 г., той е получил научната степен „доктор по математика“ на Университета в Палермо (Италия). По това време Никола Обрешков е редовен професор и титуляр на Катедрата по висша алгебра при Физико-математическия факултет на Софийския университет (от 1928), където през 1920 г. е бил назначен за асистент при ръководената от проф. Кирил Попов Катедра по диференциално и интегрално смятане, през 1922 г. - избран за редовен доцент по алгебра и през 1925 г. - за извънреден професор.

Математическото дарование на родения на 6 март 1896 в гр. Варна Никола Обрешков се проявява силно още през ранните му ученически години. Открива самостоятелно начина за решава-

ПРОФ. НИКОЛА ОБРЕШКОВ – ЗАБЕЛЕЖИТЕЛЕН БЪЛГАРСКИ МАТЕМАТИК

*Проф. д-р Петър Русев,
секция "Математика" към СУБ*

не на алгебрични уравнения от четвърта степен, намерен от френския математик и физик Ампер. По негови спомени като гимназист, когато негов преподавател е бил Михаил Квартирников, открива теоремата на Риман за неабсолютно сходящите числови редове. Като студент във Физико-математическия факултет на Софийския университет изнася доклад в семинара на проф. Кирил Попов „Върху един нов критерий за сходимост на редове“. По спомени на неговия състудент и бъдещ академик Георги Наджаков, тази изява на Никола Обрешков „*остави дълбоко впечатление у всички ни - и у състудентите, и у преподавателите*“. С голяма увереност може да се приеме, че това е било началото на една блестяща научна кариера, както това се потвърждава през следващите години, когато в твърде кратък период от време Н. Обрешков достига до най-високото университетско академично звание и в течение на по-малко от една година ус-

пешно защитава две дисертации в престижни европейски университети. След проф. Емануил Иванов - един от първостроителите на Софийския университет, ръководи Катедрата по висша алгебра цели 35 години - период, наричан „*ерата Обрешков*“.

Ненавършил още 40 години, младият учен математик е вече добре познат в чужбина и желан гост в прочутите научни центрове на математическата наука по онова време. Чел е лекции по покана в университетите на Хамбург, Берлин, Женева и Рим. Участвал е с доклади на Световните конгреси на математиците в Осло и Единбург. За международния му авторитет свидетелстват покани за рецензиране на научни монографии и реферирани на трудове, представени за получаване на академични звания и степени.

Никола Обрешков остави огромно и разностранно научно наследство, обхващащо около 250 публикации в наши и чужди научни списания и издания - в т.ч.

учебници, както и няколко монографии. Впечатляващо е както разнообразието, така и дълбочината на творчеството му, което по своята уникалност задълго ще остане неповторим образец не само в рамките на българската математическа наука. Даже един бегъл поглед върху него поражда с широтата на научните интереси и възможности на автора му: класическа алгебра, математически анализ, теория на вероятностите и математическа статистика, интегрална геометрия, топология, механика, уравнения на числата. В почти всички от тези научни направления Н. Обрешков остави завършени резултати, някои от които и досега остават ненадминати.

Безспорните научни успехи на младия професор Никола Обрешков след 1930 г. както у нас, така и в чужбина, като че ли не намират адекватен резонанс сред тогавашната наша общественост. Единствената научна награда от онова време, която той получава, е премията „Берлинов“ от БАН. Истинското признание за научната си дейност той получава в началото на 1945 г., когато е избран направо за редовен член на Българската академия на науките. Израз на уважение към заслугите му бе и назначението му през 1951 г. за директор на наскоро основания Математически институт към БАН. На този пост завършиха дните му през 1963 г.

Проф. д-р Александър Димитров Станишев е една знакова фигура както в историята на българската медицина, така и в историята на науката и в най-новата история на България. Проф. д-р Д. Дамянов и проф. д-р М. Апостолов го определят като „*силна личност, един голям хирург, създавал своя учебно-оперативно-образователна школа*“ („История на хирургията в България“, С., 2007, с. 224). Ученият Ал. Станишев щеше да постигне много повече и може би щеше да се изравни по показатели с школната на своя именит съвременник и колега – проф. д-р Параскев Стоянов, ако не бяха острите политически превратности и конфликти около ключовата в българската история 1944 г. В навечерието на големите политически преустройства - преди и след тази година - Ал. Станишев се отдава на активна политическа дейност, която става причина за осъждането и екзекутирането му по време на Народния съд.

Ал. Станишев е роден в Кукуш през 1866 г., завършил е българската гимназия в Солун през 1904 г., а медицина - през 1910 г. в Мюнхен. За него и за нашите първи хирурзи е характерно това, че учат и специализират в университетите и хирургичните клиники на Западна Европа. Асистентства и специализира в хирургичните клиники в Мюнхен, Лоза-

ПРОФЕСОР Д-Р АЛЕКСАНДЪР СТАНИШЕВ – ЗНАКОВА ФИГУРА В ИСТОРИЯТА НА БЪЛГАРСКАТА МЕДИЦИНА

*Доц. д-р Пенка Иванова,
зам.-председател на Българското дружество
по история на медицината*

на, Берн, Цюрих и Линдау. Той е достоен ученик на немската хирургична школа и по-специално на проф. Зауербрух.

Научното му развитие се характеризира с един добър старт в областта на хирургията: през 1920 г. е избран за редовен доцент по хирургическа клиника в Медицинския факултет на Софийския университет, 1927 г. – за професор, което означава, че неговото клинично развитие започва на високо академично равнище. Към 1938 г. неговата Втора хирургия вече разполага с нова сграда и 220 болнични легла. Сравнително бързо тя се превръща в център за обучение на студенти и специализанти и за оказ-

ване на висококвалифицирана хирургична помощ и лечение на университетско равнище.

През Първата световна война работи като военен хирург, след което ръководи Катедрата по хирургични болести към Медицинския факултет на Софийския университет. Бил е декан на този факултет, а през 1939 г. е избран за ректор на Софийския университет.

Ръководейки се от немския опит, той изгражда модерна хирургична клиника и организира цялостната ѝ дейност по немски образец. Според Д. Трифонов ключовите думи в неговата ръководна клинична дейност са: идеален ред, прецизност, взискател-

ност, перфектна болнична хигиена и асептика.

Професорът никога не е четял лекциите си. Често пъти е правел подходящи операции пред студентите, запомнящи се завинаги. Този ритуал се е повтарял при всяка лекция и носел знака на тържественост. В спомените на студентите проф. Станишев остава като един изключителен университетски професор, владеещ аудиторията със своята висока ерудиция, риторична дарба и лично обаяние.

Радвал се е на голяма популярност и професионален авторитет у нас и в чужбина. Едно от доказателствата за това е избрането му през 1938 г. за подпредседател на Международната хирургична академия в Женева. Почетен доктор е на Берлинския университет (1939). Съосновател и дългогодишен председател е на Българското хирургично дружество и член на Международното дружество по хирургия. Личностните му качества, лекторският му талант и високата му ерудиция са били оценявани по достоинство и силно са впечатлявали както сътрудниците му, така и пациентите.

Струва си да отбележим, че причината за екзекутирането му на 1 срещу 2 февруари 1945 г. няма нищо общо с качествата и при-

продължение от стр. 15

носител му в областта на хирургията, военната медицина и университетското преподаване.

Българската общественост не е могла да приеме и да се примири с осъждането на смърт на едно светило на българската хирургия и медицина и затова е

създавала и поддържала дълго време версията за освобождаването му и тайното му прехвърляне в друга страна, където уж е продължил да лекува и помага на

болните и страдащите. За съжаление обаче тази теза не бе потвърдена нито от роднините му, нито от какъвто и да е друг източник.

ПРОФ. Д-Р СТЕФАН КОНСУЛОВ – НЕЗАСЛУЖЕНО ЗАБВЕНИЕ

Акад. Васил Големански

Между имената на първите български професори биолози от началото на XX в. и строители на Софийския университет достойно място заема и името на проф. д-р Стефан Консулов (1885-1954). Той е един от активните и колоритни професори от епохата преди Втората световна война, но поради неговите обществени и политически ангажименти през този период е отречен и почти забравен след 1944 г. за дълъг период от време.

Проф. д-р Стефан Консулов е роден в София на 19.02.1885 г. в семейство на родолюбиви българи. Баща му Георги Консулов е бил сподвижник на Левски и член на Тайния революционен комитет в Татар Пазарджик, но е разкрит, съден и заточен в Измир (Мала Азия). Доживял е Освобождението и е бил народен представител. Една от четирите сестри на проф. Консулов е известната българска художничка Елисавета Консулова-Вазова.

Младият Стефан Консулов завършва Софийската мъжка гимназия през 1902 г. и същата година се записва за студент по естествени науки в Софийския университет. От първите години на следването си се увлича от зоологията и веднага е забелязан от уредника на Зоологическия институт на университета по това време проф. д-р Георги Шишков, който му възлага да направи изследване върху микроскопичните сладководни ротатории в България. Поради буйния си характер студентът Консулов се включва активно в студентските вълнения против цар Фердинанд през 1905 г. и е изключен от университета. По тези причини се налага да продължи следването си в Загреб и Белград през 1906/1907 г., но от есента на 1907 г. получава разрешение да продължи следването си в Софийския университет и се дипломира успешно през 1908 г. Същата година е поканен за асистент от професор Г. Шишков и започва да води практически занятия по зоология на безгръбначните животни. Освен изучавания върху ротаториите, съвместно с проф. Шишков

започват проучвания и върху комарите в България, тъй като по това време маларията е била широко разпространена в нашата страна. За неговите дългогодишни успешни изследвания върху маларията и борбата с комарите в България младият асистент получава през 1933 г. ласкава оценка от специалния пратеник на Rockefellerовата фондация у нас д-р Колинс.

През 1912 и 1914 г. Ст. Консулов е изпращан от проф. Г. Шишков за по няколко месеца на специализация в университета в Триест. Тъй като по това време във Варна вече е започнал строежът на Аквариума (Морската биологична станция на Софийския университет), проф. Шишков възлага на Консулов да проучи плана и устройството на Триесткия аквариум, за да бъдат ползвани и у нас. От Триест той изпраща на своя професор обширни писма и схеми на тамошния Аквариум, някои от които и сега са запазени в архивната документация на проф. Г. Шишков. По-късно Консулов е изпращан на специализации и в някои немски градове и университети, като Ерланген (1915), Бреслау (1920-1921) и др. В Бреслау, под ръководството на известния немски протозоолог и цитолог проф. Франц Дофлайн защитава докторска теза върху ядрения апарат и образуването на гаметите при някои едноклетъчни паразити на земноводните.

От 1922 г. д-р Ст. Консулов е избран за редовен доцент по зоология в Софийския университет и започва да чете разнообразни курсове, някои от които въвежда за първи път, като напр. Екология и зоогеография, Наследственост,

Сравнителна физиология на животните и др. Надарен с изключителна енергия и работоспособност, получил широка биологична и зоологична култура в чужбина, доц. д-р Консулов започва активна изследователска работа и в нови биологични направления и области, като проучване на „виталните лъчи“ в природата, влиянието на качествата на водата за разрушаването на зъбите при човека, рака като биологично явление при животните и човека и др. В резултат на експериментални изследвания върху действието на питейната и дистирираната вода върху човешкия организъм той идва до заключение, че питейната вода съдържа „витамины на питейната вода“ (колоиден фактор) и че тяхното отсъствие може да бъде причина за болестни състояния, вкл. и поява на гуша при човека. Докладът му „Експериментални изследвания върху етиологията на гушата“ е награден с първа награда на Международния конгрес върху гушата в гр. Мемфис (САЩ) през 1933 г. Друго изследване на проф. Консулов и докладът „Опитни изследвания върху причините за отслабването на зъбите в културните народи и за предразположението към кариес“ е получило първа награда на IX Международен зъболекарски конгрес във Виена през 1936 г. Разработените от него през периода 1933-1943 г. превантивни диекти за тежко болни от рак са определени по-късно от учените като „Метод на Фройнд - Кретц - Консулов“. Негова е идеята и за създаването на зъбната паста „Поморин“, която по-късно е присвоена и произвеждана от негови сътрудници.

ПРОФЕСОР ЗАХАРИ КАРАОГЛАНОВ – РОДОНА- ЧАЛНИКЪТ НА АНАЛИТИЧ- НАТА ХИМИЯ В БЪЛГАРИЯ

*Люба Дашовска,
главен уредник*

в Националния политехнически музей

„Винаги е имало и ще има в България хора, които са изпъквали със своите способности, които са дали голяма дан за преуспяване на род и родина, но които не са били достатъчно оценени от съвременниците си, защото са били прекалено скромни и не са правили шум около личността си. За такива хора не е бивало удоволствие да виждат портретите си във вестници и списания, не са си уреждали юбилеи и прочее; техният живот е преминал привидно безследно. Но проследи ли човек по-внимателно тяхното

дело, то той открива в тях актив, който ги поставя много по-високо от мнозина други, които благодарение на шума, вдигнат около тях, са си създали прозвището на хора с големи заслуги...”

Това са думи на позабравения днес, но известен сред своите колеги, приятели и съвременници със своята честност, безкомпромисност и висока нравственост професор по химия Захари Караогланов, които изразяват най-точно схващанията му за скромност-

продължава на стр. 17

продължение от стр. 16

та, парадността и действителните заслуги на хората.

Роден през 1878 г. в Шумен, той се записва за студент във Физико-математическия факултет на Висшето училище в София през 1889 г. Във факултетната книга социалното му положение е представено по следния начин: *“Родителите му живеят в гр. Шумен и се поминуват със занаят (обущарство). Той се учи на разности сестрини”*. Завършилият през 1903 г. млад химик е назначен за учител в Софийската класическа гимназия, известна по-късно като Първа мъжка гимназия, и още същата година е изпратен на 2-годишна специализация в Лайпцигския университет. От декември 1907 г. е назначен за асистент по химия във Физико-математическия факултет и свързва завинаги живота си със Софийския университет. За по-малко от четири десетилетия този наглед затворен в себе си човек развива една наистина трудно обозрима по своите мащаби и

дълбочина научна, преподавателска, научнопопуляризаторска, административна и обществена дейност. В Софийския университет З. Караогланов е последователно асистент, доцент, извънреден и редовен професор. Започва с лекции по неорганична химия, а по-късно и по аналитична химия, като пренася в нашия университет новите идеи на Запада в областта на химията. Въвежда йонната теория, реформира университетския курс по неорганична химия. За пръв път у нас обобщава преподавания материал по химия от гледището на атомистиката, периодичната система и учението за електролитната дисоциация. Като асистент заедно с Георги Каназирски прави първите преобразувания в практическите упражнения на студентите по аналитична химия.

Надарен с рядък педагогически дар, Караогланов говори тихо, плавно и ясно и увлича с изразителното си слово. Лекциите си придружава с ефектни опити, които онагледяват и затвърждават теоретичното изложение. Препо-

давателският чар и експериментаторските умения го налагат като суров, но справедлив преподавател, лишен от дребните чувства на лична злоба, достопочтен в своята академична съдържаност, фин и човечен.

През 1906 г. публикува известното в науката *„уравнение на Караогланов”*, предхождано с 30 години сродното уравнение на Хейровски и Илкович в полярографията. Той е автор на първия модерен български университетски учебник по неорганична химия и на знаменитото за българските химици *„Ръководство по аналитична химия”*. През 1920 г. създава и ръководи първата в Европа самостоятелна катедра по аналитична химия. Два пъти декан на Физико-математическия факултет и два пъти ректор на Софийския университет, Захари Караогланов оставя огромно научно и научнопопулярно творчество, което е публикувано в най-реномираните химически научни списания: *„Zeit für Elektrochemie”*, *„Zeit für analytische Chemie”*, *„Zeit für allgemeine und anorganische*

Chemie”, *„Zeit für angewandte Chemie”* и др.

Като член, а по-късно секретар и председател на Българското химическо дружество, проф. Караогланов неотклонно работи за *„обединяването на всички химици в страната, за да могат с общи сили да извоюват заслуженото място на българската химия и правата, които българският химик трябва да притежава по силата на своята академична подготовка”*.

Той е един от основателите на съюзното списание *„Химия и индустрия”* и привърженик на идеята за индустриализирането на страната и за развитието на родната химическа промишленост.

Захари Караогланов е един от най-видните представители на българската наука. Той е вторият – по време – български химик, след Пенчо Райков, който има най-големи заслуги за създаване на високи български стандарти, еталонът, с който трябва да сравняват собствените си научни постижения всички български химици, за да има прогрес.

ЖЕНИ В НАУКАТА

ПЪРВАТА СТУДЕНТКА ПО ХИМИЯ ЕВГЕНИЯ ЮРКЕВИЧ-БОЕВА

Любов Филипова,
главен уредник

в Националния политехнически музей

След близо петгодишна полемика в българското общество, имат ли жените място във Висшето училище, през учебната 1901/1902 г. са приети първите 16 студентки. Сред тях е и студентката по химия Евгения Юркевич.

В Националния политехнически музей, сред многото снимки в архива на първия професор по химия Пенчо Райков, има и една голяма, каширана на картон фотография от началото на ХХ век, от която съсредоточено и сериозно - в стила на времето - ни гледат 13 мъже и в средата една красива жена. Това са студенти по химия и техните преподаватели. Жената на снимката е Евгения Юркевич.

Родена е в Свищов на 8.IV.1879 г. Дъщеря е на Михаил Юркевич (1852-1909) – участник в Руско-турската война, оженил се в Свищов за българка и приел българско гражданство след изтеглянето на руския окупационен корпус.

Евгения Юркевич завършва специалност химия във Физико-математическия факултет през

1904/5 г. През ваканцията на 1903/1904 г. под прякото ръководство на проф. Пенчо Райков тя работи върху откриването и определянето на нитротолуол в нитробензол и на толуол в бензол. Ръкописът на това изследване се пази в НПТМ. Съвместната им работа *„Erkennung und Bestimmung von Nitrotoluol in Nitrobenzol, sowie Toluol in Benzol”* е публикувана в *„Chemiker Zeitung”* (№27, 1906). Макар и в съавторство, това е първата научна публикация на жена – възпитаник на Софийския университет.

Трудно можем да си представим, че в първото десетилетие на

миналия век една жена би имала научна кариера във Висшето училище (през 1907 г. законопроект на правителството дори предвижда лишаването на задоменилите учителки от право да преподават). Когато завършва университета, Е. Юркевич е на 26 години и естественият ѝ житейски ход е създаването на семейство. През 1906 г. се омъжва за Бончо Боев (1859-1934) - професор по финансова наука и статистика от Юридическия факултет, а в периода 1906-1908 г. управител на БНБ и частен доцент в Юридическия факултет.

Името на Евгения Юркевич-

Боева се среща през втората половина на 20-те години на миналия век във връзка с построяването в София на Институт за стимулационни и биологични изследвания на името на световноизвестния български учен проф. д-р Методий Попов. През 1926 г. в София е създаден Комитет за построяване на Институт за стимулационни биологични изследвания. В него влизат: проф. Васил Златарски - историк, Кирил Сеизов – физик, почвоведът Н. Пушкарков, професорът по зоология Стефан Консулов, Бончо Боев - бивш професор по финансови науки. Секретар на Комитета е Евгения Юркевич-Боева.

В Научния архив на БАН - фонд „Методи Попов”, се съхраняват 11 пощенски картички и писма на Евгения Боева до Методи Попов, в които има ценна информация за детайлите по изграждането на сградата на института. Тя дава и ясна представа за усилията на Евгения Юркевич-Боева за реализирането на проекта, както и за нейния характер, за твърдостта, за енергията и предаността.

ДОНА КАЛЧЕВА – ОТДАДЕНА НА ХИМИЯТА

Проф. д-р Димитър Колев,
секция „Биохимия” към СУБ

Дона Николова Калчева е родена в Сливен на 15.07.1892 г. в родолюбиво учителско семейство, което се преселва през 1900 г. в София. Тук Дона завършва в 1909 г. с отличен успех средното си образование във II Софийска девическа гимназия.

Учи и завършва Физико-математическия отдел на Висшето педагогически курсове в Пловдив (1910-1912), след което (1913-1916) става учителка в Габрово (в мъжката и в непълната девическа гимназия). През 1921 г. завършва специалността химия във Физико-математическия факултет

(ФМФ) на Софийския университет. Според мнението на проф. Пенчо Райков Д. Калчева по време на следването си проявява впечатляващи лични качества: *„акуратност, примерно прилежание и похвалност”*. Една година ста-

жува като учителка по химия във II Софийска мъжка гимназия.

От 26.10.1922 г. е редовен асистент-химик с ръководител професор д-р Тошко Петров в Института по хигиена при Медицинския факултет на СУ. Профе-

сионалните ѝ качества, както и добрата ѝ езикова подготовка (служи си с френски, немски и английски език) стават достояние на тогавашния доцент по химия д-р Асен Златаров. След отправен доклад от професор д-р Пенчо Райков чрез ФМФ на СУ до министъра на народното просвещение (03.02.1923), Дона Калчева е преназначена за редовен асистент по органична химия във ФМФ на СУ. Така тя става третата по ред жена асистент в този факултет.

продължава на стр. 18

продължение от стр. 17

Дона Калчева участва в написването на излязлото през 1924 г. и преиздадено в 1927 г. „Ръководство за практически занятия по химия“, както и в споменатите две статии по органична химия (вж. статията за М. Андрейчева-Ванкова). Успоредно с тази научна дейност тя започва интензивно проучване върху соята, в резултат на което публикува няколко статии и издава книгата „Една храна на бъдещето. Соята“ (1929).

През 1930-1931 г. Дона Калчева специализира в най-реномирания немски изследователски институт „Кайзер Вилхелм“ в Берлин при професор д-р Фройндлих върху проблемите на биоколологията. Завърнала се в Родина, тя сглобява първите апарати

тури у нас за електродиализа и за електрометрично определяне на рН-стойности. По думите на А. Златаров „с тях са добити от Калчева строго научни резултати, безукорно изведени и правилно тълкувани“. Превеждала е и научнопопулярна литература. Златаров описва Д. Калчева като образцов преподавател, формиран ценен научен работник, предана на работата си, с безукорни научни резултати, със солидна школовка. В две публикации на Д. Калчева с А. Златаров и М. Андрейчева се изследва влиянието на цинковите соли (нитрат и сулфат) поотделно и в смес с натриевия сукцинат върху процесите на алкохолната ферментация. В други две публикации на Калчева с професор А. Златаров се установява влиянието на някои метални соли (на желязо, манган,

кобалт и никел) върху процесите на млечно-киселата ферментация.

След смъртта на професор Златаров (1936) Д. Калчева продължава да работи съвместно с М. Андрейчева-Ванкова върху химичния състав и биологичните свойства на минералните води от Софийска област.

Отдадена на научноизследователска и учебно-преподавателска работа със студентите Дона Калчева пренебрегва здравето си. Медицинската комисия в 1942 г. я „уволява по болест“, като я предлага за пенсиониране.

От 1944 до 1948 г. Д. Калчева работи в частното предприятие на Илия Халачев „Производство на фармацевтични препарати“. Тук заедно с Мария Андрейчева-Ванкова разработват производството на казеин от соя и изслед-

ват съдържанието на витамин С в някои видове шипки у нас. Като ерудиран химик и биохимик до окончателното си пенсиониране (1955) тя ръководи Централната химическа лаборатория към Държавно индустриално обединение (ДИО) „Консервна индустрия“. Участва като съавтор в издаването на книгата „Анализ на хранителни продукти“ (1958), преиздадена през 1968 г.

Като пенсионерка Дона Калчева продължава да се интересува от развитието на химията на хранителните продукти и на биохимията. Умира на 4 април 1973 г. в София. През целия си жизнен път тя оправдава доверието и вярата на своя учител - проф. А. Златаров, в способностите и възможностите на жените да творят наука, както и да бъдат добри преподаватели и възпитатели.

БОТАНИКАТА МАРА ЛЕЦОВА-ТРЪНКА – НЕРЕАЛИЗИРАН УЧЕН В БЪЛГАРИЯ

Стефка Китанова,
секция „Лесотехнически науки“ към СУБ

Въпреки че думата „наука“ е от женски род, жените са били трудно допускани за реализация в университетските среди в България до 40-те години на миналия век. Първата жена, успяла да „разчупи ледовете“ и да получи назначение като доцент в Софийския университет през 1939 г. (след два неуспешни опита), е физичката Елисавета Карамихайлова, доктор по философия на Виенския университет, работила в съвременно-известните научни центрове - Радиевия институт във Виена и Кавендишовата лаборатория в Кеймбридж, със светилата на ядрената физика по онова време.

Не такава е била съдбата на ботаниката Мара Лещова-Трънка. Нейните усилия да се хабилитира започват в същата посока почти по времето на опитите на Ел. Карамихайлова. М. Лещова е родена през 1895 г., започва следването си в Гренобъл и го завършва в Софийския държавен университет през 1916 г. През 1920 г. заминава със съпруга си

за Париж, който е назначен за аташе в българската легация там. Защиства докторат в Сорбоната – Института за висши аграрни изследвания, където работи като асистент. Получава и награда от Сорбоната и от Френската академия за откриването на нов род торбеста гъба по пеперудоцветните растения. По-късно получава и стипендия от френското Министерство на земеделието за работата си по азотфиксиращи бак-

терии.

През 1928 г. Мара Лещова-Трънка обсъжда идеята за завръщането си в България като доцент по ботаника със Стефан Петков. За съжаление, е поощрена да продължи научната си работа извън родината и да се отдаде повече на кабинетна, отколкото на полева работа. Трудно е да съдим какви са били причините за тази препоръка – но професорът е приятно изненадан, че „една домакиня

и майка борави с усърдие в областта на науката“. След няколко години – през 1931 г. тя отново се връща към идеята, но този път проф. Петков е непреклонен – хабилитирането е невъзможно по бюджетни причини...

През есента на 1932 г. се връща в България и става активен деец на Българския женски земеделски съюз и редактор на издания от него вестник „Селянка“. В една от своите публикации там (1933) тя с болка пише, че „мъжете не обичат еманципираната жена“ и че гледат с лошо око на нейното по-широко образование, въпреки че във висшите училища студентките превъзхождат мъжете по успех. В продължение на години пише, пътува, участва в Конгрес на женските славянски групи, посещава музеи, разменя публикации и не загубва научните си интереси.

Мара Лещова-Трънка умира през 1956 г., опитала се и неуспяла да се препори с „мъжката наука“ у нас.

МАРИЯ АНДРЕЙЧЕВА-ВАНКОВА – ЖЕНИТЕ НЕ СА ПО-ЛОШИ РАБОТНИЦИ ОТ МЪЖЕТЕ

Проф. д-р Димитър Колев,
секция „Биохимия“ към СУБ

След Теодора Райкова - първата асистентка по химия във Физико-математическия факултет на Софийския университет (1918), през 1922 г. току-що станалият доцент А. Златаров не се поколебава да назначи за свои асистентки две жени: Мария Андрейчева и Дона Калчева. По думите на М. Ванкова, „това му създаде немалко неприятности и хапливи закачки... Това не го засегна, защото той уважаваше и ценеше жената като човек. За него тя не беше нито украшение, нито играчка, а равноценна с мъжа личност, която трябва да заеме своето място в обществеността и научния живот на страната.“ (1965).

Мария Иванова Андрейчева е родена в София на 17.01.1899 г. в родолюбиво учителско семейство. Родителите ѝ са руски възпитаници. В 1917 г. Мария завършва средното си образование в I Софийска девическа гимназия. През 1921 г. завършва специалността химия във Физико-мате-

матическия факултет на Софийския университет (ФМФ на СУ) „Св. Кл. Охридски“. Една година стажува като учителка по химия в I девическа гимназия в София.

От 18.12.1922 г. е редовен асистент в Института (сега катедра) по органична химия с ръководител професор д-р Пенчо Райков. Започва интензивна учебно-педагогическа и научноизследователска работа с тогавашния доцент по химия д-р Асен Златаров,

както и с малко по-късно постъпилата в Института нейна колежка Дона Калчева. Първият резултат от техните общи усилия представява излязлото през 1924 г. „Ръководство за практически занятия по химия“, преиздадено през 1927 г. За няколко години (1927-1931) този задружен творчески екип публикува четири съобщения: две по органична химия (синтеза и изучаваня на съединението 1-фенил-2, 4-динитро-

бензол-бутадиен /1-3/) и две по биохимия на цинка. От 1925 г. Мария Андрейчева започва редовно да сътрудничи със статии и съобщения на списание „Химия и индустрия“, чийто главен редактор тогава е професор д-р Асен Златаров. Превежда и натурфилософски четива, учебници и статии от френски и немски.

Атестирана е неизменно от А. Златаров като старателна, акуратна, сръчна, с добра теоретична подготовка и умел педагогически похват. „Тя има само едни интереси: своята научна работа и своите служебни задължения... Аз заявявам, че никой кандидат ... не би могъл да има научните и педагогическите качества на асистентката.“ (А. Златаров) Интересен факт е, че в „мъжкия свят“ на преподавателите в Софийския университет Андрейчева е от асистентките, които успяват да извоюват максимално доверие от своите колеги

продължава на стр. 19

продължение от стр. 18

мъже - от 1928 г. за нея гласуват само с по 1-2 бели бюлетини.

През 1932-1933 г. М. Андрейчева специализира биохимия със стипендия от френското просветно министерство в Института „Луи Пастър“ в Париж при професор д-р Габриел Бертран върху определяне минералното съдържание на растенията и по-специално съдържанието на цинк, с цел да се установи значението му при процеса фотосинтеза.

През 1935 г. Мария Андрейчева се омъжва за архитект Дана-

ил Л. Ванков. От този брак се ражда синът им Иван, който завършва инженерство, защитава докторска дисертация по физика и работи като старши научен сътрудник I ст. в БАН.

През 1936 г. - след смъртта на проф. Златаров, М. Андрейчева-Ванкова напуска Софийския университет. Работи в частното предприятие „Производство на фармацевтични препарати“ на Илия Халачев. От 1944 до 1948 г. заедно с Дона Калчева произвеждат казеин от соя, известен у нас още под името „соево сирене“. Така на практика се реали-

зира идеята на професор Златаров за използването на соята у нас.

От 1951 до 1956 г. М. Андрейчева-Ванкова работи като нещата научен сътрудник в Института по експериментална медицина при БАН, а след това – до пенсионирането си през 1960 г. – в секция „Биохимия на растенията“ при Централния научноизследователски институт по растениевъдство при БАН, където се хабилитира (за старши научен сътрудник).

Наградена е с орден „Кирил и Методий“ – II степен (1959), а през

1975 г. е избрана за почетен член на Българското химическо дружество.

Мария Иванова Андрейчева-Ванкова умира в София на 18.01.1978 г. „Допуснатата“ до науката благодарение на проф. А. Златаров, въпреки даваното предимство на мъжете по онова време, с живота и с творческите си дела тя доказа написаното някога от нея, че жените „са еднакво добри работници с мъжете и една жена да може еднакво добре да се справи със семейството си и с научната работа“.

Доайенът на българската германистика г-жа Жана Николова-Гълъбова отбелязва тази година своята 100-годишнина. Юбилеят на личност, отдадала целия си живот в служба на духовното, е знаменателно събитие за нашата научна и културна общественост. Не случайно юбилярката беше поздравена с подобаващо уважение от научни и държавни български институции.

Родена в Трън, в живописните, с будно население Западни покрайнини, дали не един интелектуалец на България, прекарала ранните си ученически години в Цариброд, Ж. Гълъбова се преселва със семейството си в София, където завършва полукласическия отдел на II девическа гимназия. Активен свидетел на всички обществено-политически събития в историческия развой на България през XX век, тя съхранява възрожденския дух на предците си. През 1931 г. завършва с отличен успех в Софийския университет специалността немска филология, а също допълнително класическа и славянска филология“. В Германия специализира философия при известния ницшеанец проф. Лайзганг и изследователя на Хегел проф. Тилих. През 1936 г. Ж. Гълъбова е избрана с конкурс за редовен преподавател по немски език и литература в Софийския университет и свързва съдбовно професионалната си биография с нашата Алма матер. При акцията за т.нар. „прочистване на университета“, през януари 1945 г. тя е уволнена заедно с професорите Б. Филев, Б. Йоцов, М. Арнаудов, Ив. Дуйчев и др. Ж. Гълъбова е отстранена от университета в момент, когато е в процедура за придобиване на научното

ЗА СТОЛЕТНИЦАТА ЖАНА НИКОЛОВА-ГЪЛЪБОВА

Проф. д-р Емилия Стайчева,
СУ „Св. Кл. Охридски“

звание „доцент“. Катедрата по немска филология губи в нейно лице бляскав професионалист.

Но Жана Гълъбова не умира. Със завидна упоритост тя продължава заниманията си като „частен учен“ от времето на Хуманизма и Просвещението, следвайки творческото си призвание. Тя е уникално явление - последната представителка на онези големи изследователи на словото от предишните поколения, за които немците имат изразителното понятие „Vollphilologe“ (всестранен филолог). Написаното от нея в своята цялост е продукт на всеобхватната ѝ мисъл. В духа на немския философ Шелинг, с чиято идея за единството на света е запозната от най-ранните си години, Ж. Гълъбова по същество ситуира различните реализации на отделната дума и художественото слово в една система. Защото навярно за нея, както и за утвърдения литературовед от I половина на XX в. О. Валцел, „езикът е средството на словесното изкуство“. Ако Гьоте предлага за разчитането на библийската истина за „словото“ в творбата на живота си „Фауст“ - за която Ж. Гълъбова неведнъж е писала - първоначално вариантите „мисъл“ и „сила“, докато се определи за „дело“, то Ж. Гълъбова в житейското си дело, посветено на словото, съхранява и обе-

днява своята мисъл и своята сила.

В споменатата система на езика и сътвореното с него литературно произведение Ж. Гълъбова е представила научни изследвания в почти всички области, комуникиращи една с друга.

Заслугите на Ж. Николова в областта на науката за езика, езикознанието, са свързани наред с отделни студии най-вече с издаването на поредица от граматиките на немския език, сред които се откроява „Немска граматика. Фонетика. Морфология и Синтаксис“, претърпяла няколко издания. Принос на наднационално равнище са двата речника: „Немско-български фразеологичен речник“ и „Българо-немски фразеологичен речник“. Още през 30-те години на миналия век Ж. Гълъбова вече е публикувала в Годишника на Софийския университет монографичните си изследвания „Езикът на Гьоте“, „Фридрих Хьолдерлин. Природа и богове“, „Жайнрих Фон Клайст. Победата на чувството“, „Новалис и неговата философия на природата“. В следващите десетилетия ще се посвети на Франц Грилпарцер, Герхарт Хауптман, Томас Ман. Като българска литератураторка, приела разбирането за монистичния характер на литературата, Ж. Гълъбова многократ-

но насочва вниманието си и към родната литература. Вълнува я „хайдушката романтика у Ботева“, „народностната стихия у Каравелов“, „хумористичното майсторство на Чудомир“, „същината на хумористичния похват“ в „Чичовци“ на Иван Вазов... Ненавършила 30 години, тя създава литературни портрети на Е. Ненчева, Е. Багряна, Ф. Попова-Мутаfoва. Съзнавайки, че литературата не може да бъде затворена в границите само на един език, Ж. Гълъбова се посвещава и на преводаческото дело. Наред с преводите от немски на български език на всички значителни драми на Шилер, на „Емилия Галоти“ от Лесинг и на „Тъй рече Заратустра“ от Ницше, за който превод е наградена през 1991 г., тя е редактирала десетки преводи, писала е за преводната рецепция на немски автори у нас, например „Гьотевите произведения на български език“, както и върху проблеми на художественния превод. Продукт на сравнителните ѝ интерпретации на литературни творби в техните междутелствени отношения са и размишленията ѝ върху различните литературни жанрове и форми.

Да се обхванат всички, провозиращи се една друга страни на целокупното филологическо дело на г-жа Жана Николова-Гълъбова не е възможно. Ще се задоволя само да отбележа, че не случайно ѝ е присъден почетният знак на Софийския университет със синя лента, че е избрана за *doctor honoris causa* на Българската академия на науките и ѝ е връчено отличие от Съюза на преводачите в България. На многове лета!

Неуморната дейност на доц. Антония Пеева (1923-2006) – една от близките сътруднички на първата жена професор в областта на физиката у нас проф. д-р Елисавета Карамихайлова, е свързана с научни изследвания в областта на атомната физика и газовите разряди, с дългогодишна преподавателска дейност в катедра Обща физика при Физико-математическия (впоследствие Физическия) факултет на СУ „Св. Кл. Охридски“, както и с организиране на обществен живот на физическата колегия, за което

ДОЦЕНТ АНТОНИЯ ПЕЕВА И ЕДИНИЦАТА ЗА ЕНТУСИАЗЪМ ВЪВ ФИЗИКАТА

Пенка Лазарова, отг. секретар на сп. „Наука“

допринесоха и нейните художествени и музикални способности и интереси.

Родена е в Асеновград в се-

мейство на интелектуалци. Неин дядо е изследовател на Родопите Стою Шишков – учител и просветител, издал над 70 книги

и списания от областта на историята, етнографията, демографията, фолклора. Вероятно от него е наследила възрожденския дух, всеотдайността и обичта към всичко, до което се е докоснала в живота си.

Завършва физика в Софийския университет през 1946 г. с пълно отличие, 1 година учителства, след което е избрана с конкурс за асистент по физика. Близка сътрудничка на проф. Е. Карамихайлова, А. Пеева приема „мо-

продължава на стр. 20

продължение от стр. 19

дела" и на отдаване на физиката. С идеализъм, себеотрицие и ентузиазъм се отдава на научните изследвания - когато участва във важни океанографски и хидроложки експедиции за изследване водите на Черно море и Варненското езеро, изследва загадъчните самогасящи се процеси в газов разряд, което я импулсира да намери своя дългогодишен изследователски интерес към газовите разряди, предизвикани от елементарни частици. Основните й приноси са върху създаването на усъвършенствани Гайгер-Мюлерови броячи с подобрени работни параметри чрез изменение на газовата смес и електродите им. Това е и причина по-късно заедно с Ц. Кавлаков и Ст. Рижиков да участва в разработката на броячите, с които е оборудвана Космическата станция на вр. Мусала.

Като преподавател по физика на поколения физици, химици и математици научното израстване на А. Пеева преминава през всички степени на университетската йерархия – асистент, старши асис-

тент, главен асистент и доцент в катедра Обща физика на вече обособения като самостоятелен Физически факултет на СУ „Св. Кл. Охридски“, на която дължовно и се пенсионира през 1988 г. През 1962 г. специализира при проф. Ненсович в Института по ядрена физика на Ягелонския университет в Краков, Полша. Това води до повече от петгодишно сътрудничество и приятелство с колегите й от Краков. При една от сдв екскурзиите с тях в Татрите се запознава и с Карол Войтила (впоследствие папа Йоан Павел II, който ѝ помага при счупване на едната ѝ ска. Получава и покана да специализира във Францисканския университет във Франция, но не ѝ разрешават да замине поради неблагоприятност.

Много сили и енергия доц. А. Пеева отдаде на Съюза на физиците в България (СФБ), чийто активен член е още от студентските си години (тогавашното Физикоматематическо дружество). Тя беше зам.-председател на Софийския клон, почетен член на СФБ, член на редколегиата на печатния му орган „Светът на физика-

та“, неуморен организатор на всички прояви на съюза - от научни конференции и колоквиуми до... традиционните пролетни бапове. Далеч преди масовото навлизане на компютрите в нашето ежедневие тя създаде и поддържа архива на физиките от София, благодарение на която немало млади физици успяха да постъпят и да се развиват като професионалисти в научни звена на БАН, катедри в университетите и в столични училища.

За повечето физици тя беше просто Нина; заради изключителните грижи, усилия и любов при подпомагане на децата сиращи от училище „Райна Княгиня“ в гр. Роман я наричаха Майка Тереза, а за децата от дома тя беше просто любимата леля Нина. Правеше всичко от сърце - с усмивка и доброжелателност. Талантите и многостранната ѝ дейност бяха оценени при честване на нейната 70-годишнина. В едно „радостно важно съобщение“, публикувано в сп. „Светът на физиката“, се предлага въвеждане на мярка за характеризирание на ентузиазма във физиката, но-

сеща нейното име - *Nin*, като за редовите физици се употребяват производните от нея.

Доц. Антония Пеева беше с широки културни интереси – участваше активно в културния център „Дени дьо Ружмон“ - София, свирише на пиано, рисуваше графики и акварели, интересуваше се от изкуство. Нейното приятелско обкръжение се състоеше не само от представители на точните науки, но и от лекари, юристи, писатели, музиканти и художници. Шаржовете на видни академични и университетски учени, които беше правила като асистентка по време на факултетни съвети през 50-те години на ХХ век, бяха показани на изложба по време на Нощта на учените 2007 и предизвикаха много възмущения сред посетителите от областта на природоматематическите науки, които още пазят жив спомена за своите преподаватели физици, химици и математици.

За физиката и за физиците - така извървя житейския си път уважаваната и обичана от физическата колегия и от бившите си студенти доц. Антония Пеева!

Дълго време ми отказваше да си поговорим. Все си измисляше разни причини. А на мен много ми се искаше хората повече да знаят за нея и нейния път в живота, в който всичко е постигнато с много труд, а понякога и с лишения. Родена е в гр. София в семейство на интелектуалци. След завършване на училище Б. Зидарова желае да следва архитектура, успешно взема изпитите по математика и рисуване, но за съжаление не ѝ достига 0,03 т., за да заеме едно от определените 3 места за гр. София за така желаната специалност. Учението продължава и завършва Техникума по черна и цветна металургия, след което за две седмици се подготвя за кандидатстудентски изпити с геология и химия. Приета е и в двете специалности, но тя избира геологията – поинтересно е да учиш за скъпоценните камъни, вулканите и земетресенията. Дипломира се през 1971 г. като геолог-геохимик в Геолого-географския факултет на СУ „Св. Кл. Охридски“. Прави курсовата (с която печели златен диплом на ТНТМ) и дипломната си работа (растеж на флуоритови кристали чрез дифузия в разтвори и гели) в ЛЕМ на Геологическия институт - БАН, където започва като специалист. Израства по хидротермален път кварцови кристали (макар и малки, са първите опити у нас) и затова я изпращат на 7-месечна специализация в Института по кристалография в Москва, където за 3 месеца успява да получи най-големите флуоритови кристали (и досега), изследвайки едновременно разтворимост, синтез и растеж. Оказва се, че до момента е първият чужденец, допуснат в тези лаборатории. Този опит помага в бъдещата работа при тълку-

СТ.Н.С. ДГН БОГДАНА ЗИДАРОВА – ПЪРВАТА ЖЕНА ОТКРИВАТЕЛ В БЪЛГАРИЯ

Пенка Лазарова,
отг. секретар на сп. "Наука"

ване на природните условия, а по-късно и при четенето на курс лекции на магистри от МГУ. След 4 месеца се омъжва и в края на 1976 г. ражда син.

След завръщането си от Москва, тъй като у нас не се създава специална Лаборатория за хидротермален синтез, продължава с изследванията си върху флуорита във всичките му аспекти (геология, минералогия, химия, физика и т.н.) все като специалист. В края на януари 1980 г., представя текст за зачисляване в свободна аспирантура, който докладва през април 1980 г., и излиза в отпуск по майчинство - ражда през май дъщеря. През това време Б. Зидарова си взема с отличие изпитите по философия и специалност, но до защита не стига. Междувременно е в процедура научно откритие №4 - съвместно с руските колеги - все пак то е по-важно и е повече от дисертация. Признават го през май 1983 г. и тя става първата жена откривател в България. Почват да я канят на различни мероприятия, да пишат по вестници, списания, появяват се снимки. Продължава изследванията, специализирайки най-съвременни за времето си методи (по 1 месец през 1982 г. и

1984 г.) в Коми в Института по геология на РАН (при акад. Юшкин - един от съавторите на откритието). В резултат от съвместните изследвания получават през 1987 г. награда на двете академии за най-добра съвместна разработка. През 1989 г. представя дисертация за доктор на науките. През 1992 г. става ст.н.с. II ст. - не е претендираща за първа. Има над 70 научни труда, над 80 научнопопулярни статии, както и повече от 120 цитата. Твърди, че животът и спортът са ѝ научили на издръжливост, дисциплина, да се бори, да устоява идеите си и много още положителни качества.

Заемала е различни ръководни постове (защото някой все трябва да свърши работата), но не държи да се споменават. Носител е и на редица награди и значки. Името ѝ е вписано в Златната книга на ИНРА. В момента е в комисията по Геолого-географски науки към ВАК и председател на проблемния съвет към УС на БАН.

Има няколко прелюбопитни неща в нейната биография. Започва да учи балет в група на Ан. Петров и танцува 6 години (съветват я да продължи в балетното училище, но майка ѝ я спира), ос-

тава ѝ само танцът и любовта към него, с което е и известна. Тренира 2 години плуване (спира заради заболяване от синусит). Усилено е тренирала баскетбол, била е в Националния отбор за девойки и в Проектоолимпийския отбор...

Синът ѝ завършва Гимназията за древни езици и култура, където от ученическите практики се запалва по археологията и сега завършва докторантура в Тюбинген. Дъщерята завършва история на изкуството с магистърска теза „Африканска пластика от района на р. Конго“ (предложена от двамата рецензенти да я оформи като монография).

Колкото до науката, и там има много съвпадения – родена е на една и съща дата - 24 декември, с акад. Ив. Костов (само разликата е в годината); неговата първа публикация (1939) е за флуорита от находище Михалково и тя започва работа по същия минерал и от същото находище през 1969 г. (геоложката карта на Михалково от 1964 г. е направена от бъдещия ѝ мъж); нейната първа статия (1974) е по флуорита, а съвместната им публикация с акад. Костов (1978) е една от приоритетните работи в откритието. И двамата се увличат от рисуването, и двамата пишат стихове (тя много държи в интерес на истината да се подчертае, че той във всичко е по-добрият – в наука, рисуване, поезия). Но най-много я е трогнало, че последното нещо, което е нарисувал преди да напусне този свят, е неин портрет (той е рисувал всички свои учители, но не е известно да е рисувал други негови ученици), а децата му посмъртно са ѝ подарили една картина на флуорит от Михалково – свързващото звено между тях.

Престижната Мини Нобелова награда по физика на Шведското посолство в България за 2007 г. беше присъдена на четвъртокурсника от Факултета по компютърни системи и управление към ТУ - София, Недялко Петров. Ето как го характеризира в препоръката си до Н.Пр. посланика на Кралство Швеция у нас г-н Бертил Рут, ръководителят на Департамента по приложна физика доц. д-р Иван Узунов: „Недялко Петров успешно комбинира своите познания в областта на физиката с познанията по електроника от средното училище и университетските си занимания от специалността „компютърни системи и технологии“ в своята работа като програмист във френска компания, производител на софтуерни продукти за проектиране на електрическите системи на самолети, произведени от едни от най-големите компании в самолетостроенето...”

Недялко е роден на 28. 08. 1983 г. в София, завършва Софийската професионална гимназия по електроника „Джон Атанасов“ и е приет в ТУ с максимален бал от изпита по физика - кандидатстудентският му тест е без нито една грешка!

Още от малък Недялко има

НЕДЯЛКО ПЕТРОВ: "ГЛЕДАМ ПОЗИТИВНО НА ЖИВОТА"

Лидия Недекова,
Технически университет - София

вътрешно влечение към точните науки, към ясни и точен резултат, до който трябва да се достигне. Този интерес започва да нараства някъде към пети клас, след първото му участие на олимпиада, когато за пръв път се сблъсква с реално прилагане на теорията за решаване на конкретни проблеми. По-късно - в гимназията и университета - има късмета да попадне на прекрасни преподаватели и познанията и интересът му към точните науки се задълбочава. За него физиката, освен фундаментална наука, която описва и обяснява много от ставащото в природата около нас, е и наука, която провокира много идеи и методи, които могат без усилие да се приложат в други области на познанието и живота. Физиката му помага да си поставя точни цели и да търси път за постигането им. Помага му

и да бъде по-подреден. Вероятно по тази причина той е основен състезател на университетския отбор по физика, с който участва и печели първи места на Националната студентска олимпиада по физика (2003, 2006, 2007), Международна студентска олимпиада „Електриада“ (2006, 2007). Участва и в научни форуми. На международната конференция „Дни на механиката“ (Варна 14-16.IX.2007) със своя колега Калоян Бойчев докладват допълнение към известното Нютоново определение за маса. По програмата „Леонардо да Винчи“ е бил в Хамбург, Германия, и на бригада по програмата Work and Travel в САЩ (Ричмънд, Вирджиния). Владее английски и немски език. Последното му увлечение е валутната търговия FOREX през Интернет.

Недялко е член на българска-

та секция на IEEE и на клуб „Талант“ към Студентския съвет на университета. Екипен състезател е и се отнася отговорно към всички предизвикателства. Светът за него е изключително интересен. Участва в много извънучебни дейности и инициативи на неправителствени организации: „Щедро сърце“, „OMV Маратон“ и др. Сътрудник е към фондация „Св. св. Кирил и Методий“, където помага на студенти и ученици в подготовката им за различни изпити на доброволни начала. Състезавал се е в университетския волейбол отбор. Изявява своя артистичен талант с участия като статист в чуждестранни филмови продукции: „Сивата зона“, „Спартак“, „Черната далия“ и др.

Мини Нобеловият лауреат по физика за 2007 г. гледа позитивно на живота. Много рядко нещо може да го изкара „извън релси“, и то - за кратко. Дразнят го констатации от рода „Това е България!“ или „Никои няма да ми обърне внимание!“ Според него това не е решение. Призовава всеки, който счита, че нещо е нередно, да не го подминава, а - напротив!

Недялко търси „своето велико нещо“ - то може да бъде откритие, изобретение, постъпка или дори реч... И се надява да го постигне един ден!

ВЛАДЕТЕЛКАТА НА ФОТОНИТЕ СТ.Н.С. Д-Р ЕКАТЕРИНА БОРИСОВА

Ст.н.с. / ст. д-р Искра Арсенова,
ЦНИН – БАН

- Наистина ли физиката е науката, която обяснява всичко в природата? - пита родителите си учудената шестгодишна кърмока красавица с големи зелени очи. Екатерина Борисова току-що е прочела в увода на подарената й книжка „На най-малките - за звездите и планетите“ за могъществото на физиката, която ще стане нейна съдба и път в живота.

Катя завършва с отличен успех физическата паралелка на Софийската математическа гимназия „Паисий Хилендарски“ и веднага става студентка във Физическия факултет на СУ „Св. Кл. Охридски“. В нашата Алма матер тя учи паралелно две специалности - медицинска и лазерна физика. По това време катедра Квантова електроника и лазерна физика организира за четвъртокурсниците посещение на Института по електроника при БАН с цел ориентиране към бъдещи ръководители на дипломните работи. В момента, в който се запознава с работата на групата на ст.н.с. д-р Л. Аврамов, тя веднага разбира, че оттук нататък пътят ѝ е само с тази група. След отличните препоръки на проф. Върбан Савов тя става дипломантка на ст.н.с. д-р Л. Аврамов и защитава с пълнен отличен дипломна работа на тема „Флуоресцентна спектроскопия на човешки тъкани“.

За отличната ѝ подготовка и всеотдайността ѝ към фотоните още преди да защити дипломната си работа в Института по електроника дават заявка за една бройка докторантура по биомедицинска фотоника с ръководител ст.н.с. д-р Л. Аврамов. Съвсем естествено Екатерина Борисова печели безапелационно докторантския конкурс и става първата докторантка в областта, наречена „революция на интерфейса наука-технология“.

Владетелката на фотоните защитава в срок докторската си дисертация „Лазерно индуцирана флуоресцентна и отражателна спектроскопия на биологични тъкани“. Междувременно печели като докторант през 2003 г. наградата на БАН „Марин Дринов“ за млади учени под 30 години в областта на физическите науки за изследователския ѝ цикъл „Оптическа биопсия на човешки тъка-

ни“.

Като член на екипа е сред финалистите за наградата на Европейския съюз за високи научни постижения - „Descartes“ (т.нар. научен „Оскар“), присъдена през м. декември 2004 г. в Прага. Проектът, наречен „APLOMB“ (Advanced Photocathodes for Luminescence Optimisation in Medicine and Biology), е финансиран по Пета Рамкова програма на Европейския кюз и е координиран от професор Питър Таунсенд от Университета на Съсекс, Великобритания. Целта на „APLOMB“ е създаване на ново поколение фотодетектори на слабо светлинно излъчване с основно приложение за регистрация на биологична луминесценция. Л. Аврамов и Е. Борисова са единствените учени от страните на Югоизточна Европа, които са номинирани за най-високата научна награда „Декарт“.

Е. Борисова е ръководител на

на 6 научноизследователски проекта към МОН и ЮНЕСКО. Англичанка професор Таунсенд - ръководителят на международен проект по Седма Рамкова програма за наука на Европейската комисия, я предлага за свой подгласник и координатор от българска страна в проекта - едно признание от водещ европейски учен за качествата на Е. Борисова в научноизследователската дейност. Признание е и спечелената първа награда за най-добра работа на IX национален конгрес по гастроентерология (2006).

Е. Борисова е член на Съюза на физиците в България, на Европейското дружество по фотобиология, на SPIE (Международната организация по оптичен инженеринг), представител е на България в Европейската платформа по фотодинамична медицина.

И... заради резултатната ѝ, полезна и международноизвестна научна дейност кърмока зеленоочка става най-младият доцент (ст.н.с. II ст.) - само на 29 г.!

Екатерина Борисова, мислейки как по-добре да овладее фотоните в полза на човешкото здраве, слуша класическа музика, хардрок, а последният - и готик музика. А когато ѝ остане малко „свободно“ време, или за разтуха, тя пише стихове... и вярва, че физиката е науката, която обяснява всичко в природата!

Въпреки че животът на Преслав Наков и неговия брат Светлин преминава под знака на съвременните технологии, техните родители са с коренно различни интереси. Баща им е посветил живота си на скулптурата, а тяхната майка е университетска преподавателка по руски език. Мечтата на бащата е малкият Преслав да поеме по бащините стъпки. Разказвал му как бащата на Паганини го затварял още от 5-годишна възраст в мазето, за да свири по цял ден и накрая станал най-големият цигулар на всички времена. Той, разбира се, не споделя детството на великия Паганини, но не му се разминават и всякакви форми на извънкласни и кръжочни дейности в областта на живописата.

Преслав завършва Природо-математическата гимназия „В. Друмев“ в родния си град - Велико Търново, с национална диплома за постижения в областта на природо-математическите знания. Висшето си образование получава във Факултета по математика и информатика на СУ „Св. Кл. Охридски“, който завършва с пълно отличие. Първата му магистърска специалност е по изкуствен интелект, втората - информационни и комуникационни технологии, добива и педагогически профил по математика и информатика.

Преслав е бил лектор по десетки програми в Софийския университет. Носител е на бронзов медал от Балканиада по информатика, заемал призови места в десетки национални състезания по програмиране като ученик и студент. Бил е състезател, а по-късно и треньор на отбора на Софийския университет, участник в световното междууниверситетско състезание по програмиране. Носител е на ректорска награда „Най-добър студент за академичната 1997/1998 г.“, награда от „Фондация за подпомагане на българското висше образование, София-Франкфурт на Майн“, две поредни учебни години е стипендиант на фондация „Еврика“. Той е първият носител на наградата „Джон Атанасов“ за принос към развитието на информационните технологии и информационното общество, учредена от президента на

ПРЕСЛАВ НАКОВ: ЕДИН МЛАД БЪЛГАРИН В ... БЪЛГАРИЯ

Татяна Дикова

България г-н Г. Първанов. Номиниран е за нея от Софийския университет.

Автор и съавтор е на 6 книги (първата е започнал още като ученик в гимназията), редица научни публикации, технически и научно-популярни статии. Днес неговите книги се използват като учебници по информатика в университетите – по една се води курс не само в Софийския, но и в други университети

След дипломирането си, въпреки че вече работи, и то с повече от прилична заплата, Преслав кандидатства за докторантура в САЩ. Приемат го в няколко университета. Избира този в Бъркли, Калифорния, който наред със Станфорд, Кърнеги и Меланд – си делят първото място в областта на компютърните науки. Най-общо казано, дисертацията, която прави в Калифорнийския университет, е посветена на възможностите за използване на web при решаване на различни задачи. В Интернет пространството има огромно количество текст, лингвистична информация, която човек може да използва за решаване на конкретни задачи. Дипломата на Преслав за доктор на един от най-престижните не само в САЩ, но и в света университети е с подписа на губернатора на Калифорния Арнолд Шварцнегер и с подписите на канцлера и президента на Бъркли, както и с официалния му печат.

На 20 декември 2007 г. младият българин защитава успешно докторската си дисертация и от 1 януари 2008 г. е в България. Започва работа в Лабораторията по лингвистично моделиране в Института по паралелна обработка на информация при БАН. Това, меко казано, озадачава мнозина.

Всички са убедени, че той горчиво ще съжалява. А научната му ръководителка в Бъркли - Марти Хърст, приема решението на Преслав като „удар“. Както при всички нейни колеги, работата ѝ се оценява и според реализацията на докторантите ѝ.

Предложения за работа зад океана съвсем не са липсвали. И досега не са се отказали да „съблязват“ българския специалист по компютърна лингвистика. Точно преди да си тръгне за България, идва поредното предложение за работа - от Yahoo. От любопитство се е явявал на интервюта в Google и в други компании. В търсачката бил поканен да изнесе лекция, а сред слушателите бил и вицепрезидентът на компанията Питер Норвит. Дори сега продължава да получава от чужбина предложения за работа в най-различни компании. Но още при заминаването си за САЩ, той е бил убеден, че това ще е временно - само за да защити докторат, защото е бил твърдо убеден, че мястото му е в България. За щастие, звеното, в което е назначен, прави всичко възможно за задържането и развитието на младите учени. Те са включени в редица европейски изследователски проекти. Понастоящем сред проектите, които пише Преслав, е за конкурс на ЕК за учени, прекарвали над 5 години извън Европа, които биха искали да се завърнат да работят в съюза. Ако го спечели, средствата ще му дадат известна сигурност за първите три години, възможности да публикува, да участва в международни форуми, да прави наука, да си създаде контакти и в Европа.

Преслав е категоричен, че нивото на българската наука в областта на компютърната лингвис-

тика е доста добро. От началото на годината той има вече пет статии, изпратени на световни конференции, и две в рецензирани списания с импакт фактор. За това, че вече е име в областта на компютърната лингвистика, говори и фактът, че е рецензент на няколко списания, търсят го и като рецензент на конференции.

Сред научните интереси на младия учен е и налагането на българския език в компютърното пространство - така все повече и повече хора ще научават нови и нови неща за езика на българите, а учените от целия свят ще имат „достъп“ до научни публикации на наши учени дори и когато са на кирилица. Напр. една типична задача на компютърната лингвистика е възможността в колекции от документи да се извършва междудезиково търсене.

Сред „страстите Преславови“ са и чуждите езици. Освен че са му полезни в работата, той обича да общува с хората на собствения им език. В училище - от първи до седми клас, е говорил повече на руски отколкото на майчиния си език. В гимназията научава перфектно френски, английският му е стандартно необходим. В Бъркли разумно се възползва от възможностите да учи езици и по време на докторантурата си към руския, френския и английския език добавя и ученето на испански, португалски, италиански и немски - всеки по три или четири семестра. Повечето от тях владее на съвсем добро ниво. Последният семестър дори е учил турски. Когато има повече свободно време, Преслав обича да обхожда планините с приятели - Рила и Пирин са му любими.

Половин година след завръщането си в България 31-годишният учен Преслав Наков отговаря на въпроса ми не съжалява ли за този избор така: „Веднъж преминал океана, си все от грешната страна (перифразиран цитат на стихче на млада българка от Университета Станфорд). По-важното е никога да не съжаляваш за избора си и да се реализираш максимално на съответната позиция“, категоричен е един млад български учен в България.

През последния месец в научните среди широко се коментира възникналата ротация: rot (слухове за V) > 0 . (1)

Слуховете са свързани с особен тримерен вектор V с компоненти V (Вени, Види, Виси). (2)

Особеността в случая се явява изписването на първата координата на кирилица.

От (1) във връзка с (2) директно следва, че за научното обяснение на възникналния феномен са необходими подробни изследвания и анализ на поведението на вектора в определен пространствен обем. Обемът се дефинира в границите - първоначално Мездра - София, а на втора итерационна стъпка - София - Челтнъм, с

ВЕНЕЛИН КОЖУХАРОВ: ВЕНИ, VIDI, VICI*

Ивайло Славов,
Форум Демокрит

граница на интегриране от 0 до R , където $R = 6372.796$ м, което представлява средният радиус на Земята.

Изследването на функцията $C(V, t)$, дефинирана в гореспоменатите граници:

$C = V$ комуникира наука по всяко време (t), (3)

има ясно изразен екстремум (максимум) в точката $t = 9$ май 2008 г. по координатна ос - $Vici$. Справка с източници от ненаучен характер показва съвпадение с **победата на Венелин Кожухаров във втория конкурс за комуникация на наука в България FameLab**. (4)

Задълбочените проучвания доказаха тъждествеността на (3)

и (4).

По-подробният анализ на експерименталните данни от лабораторни дневници, датиращи от 03.05.1980 г., гр. Мездра, показва следните особености на вектора V , който оттук нататък ще наричаме за краткост **Вени**:

- Вени изпява отчетливо изразени акустични свойства - издава по-често хармонични тонове в диапазона на честотите, долавяни от човешкото ухо, и много рядко - шум. Звукоизвличането става с помощта на струнни осцилатори, групирани в макрообекта „китара“. В друг етап от формирането си Вени използва по-висо-

* *Veni, Vidi, Vici* (дойдох, видях, победих - лат.)

продължение от стр. 20

координирани и сложни източници на звук, прилагайки върху вълновата функция оператора DJ. Прилагането на този оператор дава две ненулеви решения от типа „Тази вечер...“, а именно – „Тази вечер аз съм царят на купона“ и „Тази вечер ... DJ take me away“.

■ Макар и с макроразмери, Вени има и доказани квантови свойства. Решенията на функцията $|\psi(V)|^2$ описват привилегировани точки в пространството, където с най-голяма вероятност може да бъде открит Вени. Тези точки имат топологични сходства, обикновено са в е-околност на излъкнали форми тип планина - напр. Физически факултет на СУ, в близост до планината Витоса или множество точки в планински райони, където Вени променя надморската си височина или оптически взаимодействия с наблюдаемата с просто или въоръжено око Вселена.

В много от тези случаи, въпреки макроразмерите си, състоянието на Вени се подчинява на принципа за неопределеност. Напри-

мер – при бързо падане от мост в река под Мусала е възможно да бъдат определени началното, крайното положение и траекторията, но не и скоростта на падане. Или при зимно изкачване в планина една от обувките на обекта изчезва чрез квантов скок в снега. В случая е ясна скоростта на лазене по склона, но не и размерите на обекта (не е ясно с колко обувки е във всеки момент), респ. положението му в пространството. Разбира се, в случая имаме класическата задача за две тела по отношение броя на обувките ($n = 2$) и сме благодарни, че Вени не е стоножка. Странността на Вени се проявява отново, нарушавайки гореспомнатия принцип във формулировката му за енергия и време. Както посочва в представянето на дисертацията му доц. Литов: „Впечатляващи са неговият ентусиазъм и разпаленост, с която извършва ежедневната си работа на учен.“ Както личи от цитатата, енергията на Вени е голяма (определима) във всеки момент от време (ежедневно), което и доказва нарушението.

■ Определени биологични обекти се явяват атрактори за Вени. На първо място това са пораздащите Вени вектори (родителски), към които той проявява афинитет и често се връща

в дефиниционната им област. Там се появяват и другите атрактори във вид на сечение на множествата (Природа)U(Фауна)U(Флора). В определени случаи общите елементи на множествата са 3 на брой – например ловене на риба с голи ръце в язовир, в други са 30 – отглеждане на кактуси в саксии.

След направения анализ време е да дадем отговор на най-важния въпрос: „Какво всъщност представлява този странен вектор Вени?“ Отново ще цитираме най-големия познавач на материята доц. Литов:

„През 2003 г. Венелин Кожухаров бе зачислен за редовен докторант в катедра Атомна физика на СУ „Св. Кл. Охридски“ по специалност Физика на елементарните частици и високите енергии. По време на докторантурата той продължава работата си в експеримента NA48 в CERN, като взе участие в набора на данни на ускорителя SPS в периода 2002-2004 г. и през 2006 г., както и в анализа на тези данни. С негов съществен принос за пръв път е наблюдаван редкия разпад $K_s \rightarrow \pi e \mu$. През 2006 г. той активно участва в анализа на данните по измерване на отношението R_K на от-

носителните вероятности за разпад на $K^+ \rightarrow e^+ \nu$ и $K^+ \rightarrow \mu^+ \nu$.”

Литов свидетелства, че в края на м. май тази година Вени е защитил с отличие докторантурата си.

Освен с титлата „доктор“ напоследък Вени се е сдобил и с други характеристики:

- На 9 май 2008 г. – освен с първото място във FameLab, с титлата „Властелин на Тъмната материя“ (заради темата на презентацията си), както и с шапка от Любов Костова от Британски съвет – душа и организатор на конкурса. По нейните думи „На човек, който може да говори за ядрена физика, просто шапка му свалям.“
- На 24 май 2008 г. - с почетния знак на родния си град Мездра.
- В началото на юни с отлични отзиви за представянето си на международния финал на FameLab в Челтнъм, Великобритания.
- В бъдеще време мечтае да се сдобие с малък самолет и **внимание** (!), цитираме самия Венелин: „Обещал съм на почти всички познати да ги повозя по едно кръгче да видят света от високо.“

УЧЕНИ СТИХОТВОРЦИ

Не виждаш ли в човека добротата,
срамувай се и – по-добре – мълчи;
не виждаш ли на тоз свят красотата,
защо да ти потрябвали очи?!

***

Как с хора се общува той не знае
и думите с усилия подрежда,
но пък дълбокомислено си трае,
та мъдър тъй пред другите изглежда.

***

Нешастник тоз е, който зъл се ражда
- в живота всичко що намразва:
отровна жлъч душата му разяжда
- така се той самонаказва.

Акад. Ангел Балеvски
(Настроения. Лирика. Сатира.
Акад. изд. „Проф. М. Дринов“,
София, 1997)

Купонът трябва да тече

Фиеста, сиеста и оле!
Никога не падай на колене!
По-добре гори със ярък плам,
но не оставай сам...

Мисли за Севиля и Ронда,
за Брюксел, и за анаконда,
която ще видиш в Перу,
заедно с индиански кипу...
Да срещнеш утрото при Титикака,
край Мачо Пикчу да седиш във мрака,
и да танкуваш до зори,
сред вино и страстни жени.

Какво ти трябва от живота?
Да търсиш, може би, Кивота,
да пееш, пиеш до зори,
или затънеш в любими очи,
да видиш страната на ацтеките,

и изкуството на толтеките,
да плаваш в море от любов,
да „яхнеш“ потока суров...

Живей докле е младост,
сред щастие и радост!
Протегни бързо ръка
и вземи всичко сега!
Не гледай назад със страх,
не мисли за минал крах.
Купонът трябва да тече
и тъжни мисли не влече!
Всичко старо забрави
и на потока се остави,
„To be or not to be!“
Какво му мислиш до зори?

Доц. д-р Ели Василева,
СУ „Св. Кл. Охридски“

Името

Своето име човек не избира,
но името става знак за човек!
Понякога то със човека умира,
друг път се носи от век на век!

Екология

Природата не бива
да бъде победена!
Нека остане дива,
от нас непроменена!

Минало

Спомени наши, какво сме без вас?
Какво сме без нашето минало?
Изчезва без него нашето Аз!
Без спомени то е загинало!

Акад. Румен Цанев.
(Живот. Изд. къща Диагнозис
Прес, София, 2003)

ОСЕЯНО ОТ ПТИЧИ ГЛАСОВЕ,

Невидимо звъни планинското поле
и схлупени просторите размахват
белите заоблени криле.
А там - усмивката играе
и тялото, духът се пияни,
навън от тесните ни драми,
изпианите ни програми
за целите - предначертани
и може би - измислените рани,
все пак -
светът се рее в широти.

1976 г.

Проф. д-р Иван Г. Пеев, дмн
(Нямам завещание. ЕТ „Изд. къща
Теодора Колева - Ния“. София,
2005)

Оптимистично

Ще залитна веднъж и няма да мога да стана;
значи и моята свещ да гори е престанала.
Какво от туй, че някой и за мене ще проплаче,
когато тръгна да изкачвам
безкрайната пътека на живота вечен?
Нали ще бъде дух безплътен:
невиждац,
нечуващ
и нечувстващ!
Един нищожен гама-квант енергия,
осъден на космично скитане!
Единствена ще оживей надеждата,
че вечното ми скитане ще има свършване.
Когато някъде,
в кой знае где захвърлена галактика,

се сътворят условия за трансформация
на гама-квант енергия
във многоклетъчно начало,
защото в тамошното измерение,
подобен преход е възможно.
И после всичко пак ще се повтори,
но във космични измерения
и моят гама-квант енергия
ще бъде част от ново сътворение.

Русе, декември 2004 г.

Проф. д-р Борис Томов,
РУ „А. Кънчев“
(...И оставам жив. Стихове и размисли. Русе, 2007)

Самоанализ

Не желая да пропусна нищо във живота, и откак се помня - все такава бях. Откъде се взе у мене таз охота: благодат ли туй е или грях?

Със възторг прибързани решения вземах, пак с възторг отказвах се от тях. Чуждите идеи даже лесно възприемах, че виновна съм да си призная, нямах страх.

И с годините не се променям - все такава съм, каквато бях. Своя път все следвам неотменно - той обсипан е със радости и смях.

23.03.2001 г.

Доц. д-р Елена Кашчиева,
ръководител на катедра Физика към ХТМУ

Дърво на обичта

На Витоша високо
под Черни връх живее
един приятел предан,
самотен и вгълбен -
едно дърво красиво,
причудливо и криво,
любимо на мнозина,
обичано от мен.

Допра ли се до ствола
на туй дърво вълшебнo,
то дава страст и вяло
на моята мечта -
сърцето ми зарежда
със обич и надежда.
Затуй съм го нарекъл

„Дърво на обичта“.

Днес времето на Витоша
е приказно красиво!
Колеги мои млади,
приятели добри,
на Витоша елате!
Със сили благодатни
Дървото наше златно
и вас ще награди!

22.11.2003 г.

Проф. д-р Колю Минков,
Институт по механика и
биомеханика - БАН (Дърво на
обичта. София, 2005)

Във първия живот грешим.
Във втория – грешим отново...
Във третия опитваме да си простим,
но още дяволски не сме готови...
В четвъртия играем на хазарт
и хищно предизвикваме Съдбата.
Във петия сме разпилели заровете
и сме преживели сто предателства...
Във шестия кръстосваме света,
във търсене на щастие и слава...
Във седмия ни среща любовта –
усмихва ни се... и ни отминава.
Във осмия сме много по-добри,
но огънят в сърцата ни угасва...
Деветият изобщо не боли...
В деветия най-сетне сме пораснали...

Гл. ас. д-р Весела Димова,
Медицински университет – Плевен

КЪМ УЧЕНИТЕ – С УСМИВКА

Астрономът професор Марин Бъчеваров обичал да остава до късно в кабинета си, за да работи на спокойствие. Една вечер при него влязъл изплашен служител:

- Г-н професоре, в библиотеката има крадец! Видях го!
- Хм... - вдигнал поглед от ръкописите проф. Бъчеваров. - И какво чете?

***

Проф. Димитър Иванов узаконява принципа, че освен изтеглени в билета въпроси, студентът трябва да знае и материала извън билета. И за проверка устройва т.нар. „разходка из органичната химия“. В този смисъл е известно неговото правило: „И когато поставям оценка среден (3), аз трябва да съм сигурен, че целият изпитен материал се знае за 3“. След „разходката“ има и такива оценки: „Ще трябва да четете още 20 дни за въглеводороди“ или „20 дни за алкалоиди, или „Колега, ще трябва да се явите не по-рано от три месеца на I част“.

***

На лекции проф. Димитър Иванов не пропускал случай да прибави любопитни подробности. Разказвал убедително и студентите се радвали по детински на неговите истории. Една от тях се ползвала с особен успех. Когато преподавал за акролеина - люто, дразнещо очито вещество, отделящо се при пържене на мазнини, професорът разказвал, че в неговия квартал имало кебапчия, който така бил свикнал с акролеина, че при излизане на чист въздух му ставало лошо и трябвало да го внасят обратно в кебапчийницата, за да се съвземе. А когато сър Александър Тод станал председател на Royal Society (английската Академия на науките), той обяснил, че титлата „сър“ в Англия е нещо като „герой на социалистическия труд“ в България.

***

Професор Захари Караогланов, титуляр на Катедрата по аналитична химия от 1920 г., два пъти ректор на университета, забелязва как преди тегленето на билета, студентът се прекръства бързо. Отговорът му обаче е много добър и професорът нанася оценката с думите:

- Не мога да разбера все пак защо се прекръстихте... Къде е Провидението, след като отговаряте добре и Ви оценявам безпристрастно?

- О, Провидението ми трябваше съвсем за малко, само докато изтегля въпросите, г-н професоре! - отговаря студентът.

***

Веднъж математиците проф. Ярослав Тагамлици и доц. Алипи Матеев чакат пред касата на Физико-математическия факултет да си получат заплатите и разговарят.

Алипи Матеев тъжно отбелязва:
- Колко колеги вече ходиха по няколко пъти в чужбина. Дали и ти някой ден ще отидеш?

- Ще дойде и тоя ден - отвърща Тагамлици и се усмихва - на Куковден.

***

На коктейла по случай лятната школа по микролокален анализ в Горна баня през лятото на 1982 г. влиза проф. Гординг, приближава се до проф. Тагамлици и се представя: „Аз съм професор Голдинг и идвам от Лунд.“ Следва моменталният отговор: „Аз съм професор Тагамлици и идвам от София.“ Дватама се усмихват и започват непринуден разговор.

***

Професор Александър Балабанов излязъл по бърза работа и оставил на вратата на кабинета си бележка със следното съдържание: „Ще бъда тук в три часа.“

Към три часа професорът се завърнал. Вниманието му привлякла окачената бележка.

„Ще бъда тук в три часа“ - прочел той и си рекъл: „Избързал съм с десетина минути. Трябва да бъда точен.“

И започнал да се разхожда напред-назад пред вратата си. Когато станало точно три часа, влязъл в кабинета си.

***

Професор Балабанов пристигнал в Плевен. Но още щом влязъл в града, се запитал:

- Всъщност защо дойдох тук?

И като не могъл да си спомни, отбил се в пощата и подал следната телеграма до жена си в София:

„В Плевен съм. Съобщи ми веднага защо дойдох тук.“

***

Професор Балабанов излязъл от къщи обут с една черна и една кафява обувка. Срещнал го негов познат и му казал:

- Драги професоре, какво сте направили? Я си погледнете краката!

- Зная! - прекръснал го Балабанов. - Забелязах го, пък и други вече ми казаха, но какво да правя? Грешката е станала още тази сутрин у дома.

- Идете и си сменете обувките! Така ли ще ходите цял ден?

- Няма смисъл! И да ги сменя, пак същото ще се получи. Въкъщи другите две обувки също са различни.

***

В деня на своя юбилей проф. Александър Балабанов се качил на едно такси и казал на шофьора:

- Искам да поздравя професор Александър Балабанов по случай 30-годишния му юбилей. Карай в Народния театър да видим там ли ще бъде тържеството.

***

Някой запитал Александър Балабанов защо носи в джобовете си три чифта очила.

Той се досетил, че го иронизират за неговата разсеяност и казал:
- Първите употребявам за четене, вторите за резерв, а с третите търся другите два чифта.

***

(Из сп. „MUSEUM“, изд. на Музея на СУ „Св. Кл. Охридски“)